

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Ajaloo ja arheoloogia instituut

Andres Breidaks

Hariduselu juhtimine Tartus sõjajärgse stalinismi ajal

Magistritöö

Juhendaja: Anu Raudsepp PhD

Tartu 2013

Sisukord

Sissejuhatus	3
Uurimisülesanne.....	4
Uurimisseis	5
1. peatükk. Tartu Linna RSN Täitevkomitee haridusosakonna juhtimine	7
1.1. Tartu Linna RSN TK Haridusosakond	7
1.2. Tartu Linna RSN TK haridusosakonna juhatajad	8
1.3. Tartu Linna RSN TK haridusosakonna inspektorid.....	10
1.3.1. Inspektorid ja neile esitatavad nõuded	12
2. peatükk. Üldhariduskoolide kaadriprobleemide lahendamine.....	16
2.1. Kaadripuudus Tartus ja Tartumaal	16
2.2. Üldhariduskoolide õpetajate haridustase	17
2.3. Üldhariduskoolide õpetajate enesetäiendamine	21
3. peatükk. Õpetajate ja õpilaste meelsuse ja käitumise järelevalve	23
3.1. Õpetajate ideoloogiline suunamine ja kontroll.....	23
3.2. Õpilaste ideoloogiline suunamine ja kontroll.....	25
3.3. Õpilaste koolikohustuse täitmise kontroll ja abinõud.....	28
3.4. Õpilaste kuritegevuse ohjeldamine.....	31
4. peatükk. Koolide majandusküsimuste lahendamine.....	33
4.1. Koolimajade taastamine	33
4.2 Koolide sisustamine ja õppevahenditega varustamine.....	36
4.3. Koolide kommunaalprobleemide lahendamine	37
4.4. Õpilaste olmeküsimuste lahendamine	39
Kokkuvõte	41
Summary	44
Kasutatud allikad ja kirjandus.....	48
Lisad.....	52
Tartu Haridusosakonnale alluvad Tartu linna koolid.....	52
1945/46. õppeaasta.....	52
1946/1947. õppeaasta.....	54
1949/50 . õppeaasta.....	56
1950/51. õppeaasta.....	58
1952/53. õppeaasta.....	60

Sissejuhatus

Haridus on olnud ja on ühiskonna edukuse ja jätkusuutlikkuse aluseks. Erinevad riigikorrad, olenemata oma olemuselt, on teostanud ja kindlustanud võimu läbi haridussüsteemi. Nõukogude kord, olemuselt repressiivne, vajas süsteemile truusid koolijuhte ja õpetajaskonda, kellel lasus ülesanne luua ühine kollektiivne identiteet rahva liitmiseks (kontrollimiseks), lähtudes valitsevast ideoloogiast. Eesti rahva ajalooline mälu tuli hävitada ning asendada nõukogulike väärtustega.

Sarnaselt teistele Eesti NSV RSN TK haridusosakondadele, seati Tartu Linna Haridusosakonnale¹ ülesandeks koolielu organiseerimine omas vastutusalas. Probleemid, mis kaasnesid hariduselu taastamisel, võib jagada poliitilisteks ja majanduslikeks. Poliitiliselt vajas üles ehitamist täiesti uus nõukogulik pedagoogide kaader, kes oleks ideeliselt ustav ning viiks ellu neile pandud ootused ja kohustused. Saavutamaks paremaid tulemusi, tuli olla kriitiline nii enese kui ümbritseva suhtes ning täiendada end poliitiliselt. Majanduslikust poolest vajasid taastamist koolihooned, need tuli varustada vajamineva inventariga ning talveks vajaliku küttega. Lisaks tuli leida õppetööks vajalikud koolitarbed.

Vaatamata totalitaarse riigivõimu püüdlustele ja saavutustele, taastati Eestis väärtused, mis katkesid okupatsiooni perioodil.

¹ Tartumaa Haridusosakonna kohta on leida vähe materjali. Seetõttu tuli keskenduda Tartu Linna Haridusosakonna uurimisele.

Uurimisülesanne

Magistritöö „Hariduselu juhtimine Tartus sõjajärgse stalinismi ajal“ käsitleb hariduselu korraldust Tartus aastatel 1944-1953.

Uurimisprobleemideks on **esiteks** uurida Tartu Linna RSN TK Haridusosakonna koosseisu ja kohustusi. **Teiseks** soovitakse käsitleda sõjajärgseid probleeme üldhariduskoolide tegevuse organiseerimisel ning uurida, milline oli pedagoogide haridustase ja edasiõppimisvõimalused. **Kolmandaks** tahetakse selgitada valitseva ideoloogia mõju koolielule, uurides sh pioneeri- ja komsomoliorganisatsiooni ülesandeid ning selle töös esinenud probleeme. **Neljandaks** pööratakse tähelepanu koolide majanduslikule olukorrale.

Käesolev töö tugineb peamiselt allikakriitika meetodi kasutamisele. Arhiivimaterjalide puhul on tarvitatud enamasti senikasutamata allikaid. **Eesti Riigiarhiivi Filiaalis (ERAF)** asuvad hariduspoliitikat suunanud parteidirektiivide haridusinstituutsioonide otsused ja juhtide personaaltoimikuid. Kasutust leidsid materjalid: *Eestimaa Kommunistliku (bolševike) Partei Tartumaa Komitee* (fond 12) ja *Tartu Linna parteiallorganisatsioon* (fond 148). **Eesti Riigiarhiivis (ERA)** asub antud töö puhul olulisemaid fonde – *Eesti NSV Haridusministeerium* (fond R-14), mis sisaldab endas koolide koondpasse, dokumente pedagoogilise kaadri kohta, kajastab koolikohustuse täitmist ja esinenud probleeme. Lisaks leidub andmeid endiste haridusosakondade juhatajate kohta. *Tartu Linna TSN Täitevkomitee Rahandusosakond* (fond T-18) sisaldab haridusosakonna finantsaruandeid ning *Tartu Linna parteiallorganisatsioon* (fond 148) sisaldab parteiaktiivi protokolle. **Eesti Ajalooarhiivis (EAA)** asuva *Tartu Linna TSN Täitevkomitee haridusosakond* (fond T-20) pakub informatsiooni Tartu üldhariduskoolide kohta. Koolipassides on välja toodud koolide ja klassikomplektide arv ning koolipersonali koosseis. Samuti on esitatud haridusosakonna poolt teostatud koolide inspekteerimise aktid, osakonna ja allasutuste eelarved. *Tartu Linna Prokuratuur* (fond 262) – on andmed kohtulikult karistatud isikute kohta.

Metodoloogiliselt kasutatakse uurimistöös temaatilist ülesehitust. Esiteks vaadeldakse **Tartu Linna RSN TK Haridusosakonna koosseisu** (1944-1953) ja **kohustusi**. Lähemalt tutvustatakse haridusosakondade juhatajaid ja neil lasunud ülesandeid. Lisaks vaadeldakse haridusosakonnas töötanud haridusasutuste inspektorite koosseisu, ülesandeid, töökorraldust ja esiletõusnud probleeme. Teiseks käsitletakse sõjajärgseid probleeme **üldhariduskoolide tegevuse organiseerimisel**. Ülevaade antakse pedagoogide haridustasemest ja

õppimisvõimalustest ning püsivatest probleemidest kogu käsitleva perioodi jooksul. Kolmandaks vaadeldakse **valitseva ideoloogia mõju koolielule**. Milliseid ülesandeid usaldati pioneeri- ja komsomoliorganisatsioonile nende töös? Samuti leiavad käsitlust erinevad probleemid koolikohustuse täitmisel. Neljandaks pööratakse tähelepanu **koolide majanduslikule olukorrale**. Kajastamist leiavad sõjajärgsed probleemid, mis kaasnesid uute koolide ehitamisel ja taastamisele kuulunud hoonete remontimisega. Eraldi pööratakse tähelepanu majandusettevõtete poolt šefluskorras koolide abistamisele. Samuti vaadeldakse koolide varustamist küttega, õppematerjalidega ning ettetulnud raskusi õpilaste igapäevase olme tagamisel.

Uurimisseis

Põhjalikult on käsitletud nõukogudeaegset hariduspoliitikat Eesti NSV-s Tartu Ülikooli ajalooteadlane Anu Raudsepp dissertatsioonis *Ajaloo õpetamise korraldus Eesti NSV eesti õppekeele üldhariduskoolides 1944-1985*.² Samuti on tema poolt avaldatud artiklid *Ajalooõpetamise korraldus Eesti NSV eesti õppekeele üldhariduskoolides 1944-1991*³ konverentsi kogumikus Eesti vabariik 90.

Tallinna Hariduselu 1918-2010, Üldharidus ja hariduskorraldus, mis koostatud Veronika Variku poolt, annab ülevaate hariduselu korraldusest stalinistlikul perioodil Eesti NSV-s ja Tallinnas.⁴ Sõjajärgsest õpetajate koosseisu muutustest ja selle põhjustest annab ülevaate Väino Sirk artiklis „Haritlaskond osutus visaks vastaseks“⁵. Aigi-Rahi Tamme uurimuses *1949. aasta märtsiküüditamine Tartu linnas ja maakonnas*⁶ annab väärtuslikku teavet elanikkonna muutustest sõjajärgsel ajal. Uurimuste kõrval on oluline osa memuaaridel. Nõukogude ajal ilmunud Richard Majaku mälestusteraamat *Tee tuli endal leida*.⁷ ja Külle Arjakase poolt koostatud *Omade juures vangis. Richard Majaku mälestused vangilaagritest*⁸ annab olulist teavet Tartu Linna Haridusosakonna tegevusest stalinismi perioodil. Samuti

² A. Raudsepp. *Ajaloo õpetamise korraldus Eesti NSV eesti õppekeele üldhariduskoolides 1944-1985*. Dissertatsioon. Tartu, 2005.

³ A. Raudsepp. *Eesti hariduspoliitika nõukogude ajal (1944-1991)*. Eesti Vabariik 90. Konverentsi kogumik.

⁴ Tallinna Hariduselu 1918-2010, Üldharidus ja hariduskorraldus. Koostaja Veronika Varik, Tallinna Haridusamet. Tallinn, 2012.

⁵ V. Sirk. *Haritlaskond osutus visaks vastaseks*. Jooni stalinistlikust intelligentsipoliitikast. Tuna 2004,1, lk.51-69.

⁶ Aigi-Rahi Tamm. *1949. aasta märtsiküüditamine Tartu linnas ja maakonnas*. Tartu, 1998.

⁷ R. Majak. *Tee tuli endal leida*. Eesti raamat, 1975.

⁸ *Omade juures vangis. Richard Majaku mälestused vangilaagritest*. Koostanud Külle Arjakas. Randvelt kirjastus 2012.

võimaldab Paul Ariste *Mälestusi*⁹ ja Lauri Vahtre *Elu-olu viimase vene ajal*¹⁰ avada nõukogudelikku igapäevaelu stalinismi perioodil. Hillar Palametsa poolt kirjutatud *Lugusid toonasest Tartust*¹¹ annab hea ülevaate käsitletavast perioodist. Pärast Eesti taasiseseisvumist on avaldatud palju erinevate koolide ajalugusid, kus leidub endiste õpilaste meenutusi õppekasvatustöö ning kooli personali kohta.¹² 1973. aastal ilmunud Tartu Riikliku Ülikooli professori Ilo Sildmäe *Nõukogude riigiorganid* kirjeldab nõukogude riigiaparaadi ülesehitust.

⁹ P. Ariste. *Mälestusi*. Eesti Kirjanduse Selts, 2008.

¹⁰ L. Vahtre. *Elu-olu viimasel vene ajal*. Tallinn, 2002.

¹¹ H. Palamets. *Lugusid toonasest Tartust*. Tartu, Kleio, 2003.

¹² Treffoonia. Ühe kooli lugu. Tallinn: Aasta Raamat 2011 // Koolikaja. Killukesti kohalikust kultuuriloost. Tartu 2009.

1. peatükk. Tartu Linna RSN Täitevkomitee haridusosakonna juhtimine

Vastavalt Eesti NSV haldusjaotusele (1944-1950 maakonnad; 1950-1952 rajoonid; 1952-1953 oblastid¹³) lasus kohalikel rahvasaadikute nõukogu täitevkomiteedel vastutus elu organiseerimisel oma vastutusalas. Eesti NSV kohalikes täitevkomiteedes olid esindatud järgmised osakonnad: üld-, organiseerimis-instrueerimis-, rahandus-, haridus-, kultuuri-, sotsiaalkindlustuse-, tervishoiu-, kommunaal-, elukondliku teenindamise-, siseasjade ning plaanikomisjon. Kuna haldusalad erinesid üksteisest nii kohaliku majanduse suuruse, elanikkonna arvu, territooriumi jne. poolest, siis valitses erinevus täitevkomitee osakondade arvus.¹⁴ Täitevkomiteede juurde eriülesannete täitmiseks moodustatud alaealiste asjade ja järelevalve komisjoni ülesandeks oli organiseerida tööd laste ja noorukite elu korraldamise ja nende õiguste kaitse alal, vaadata läbi alaealiste poolt sooritatud õiguserikkumised ning kontrollida ülalpidamise ja kasvatustöö tingimusi alaealiste kinnipidamiskohtades ning erikasvatusasutustes.¹⁵

1944. aasta sügisel, koos nõukogude võimu taastamisega, asus Tartu RSN Täitevkomitee Haridusosakond, mis oli varem organiseeritud Nõukogude Liidu tagalas, ellu viima eesmäärke koolielu taastamiseks.¹⁶

1.1. Tartu Linna RSN TK Haridusosakond

Tartu Linna Haridusosakonna tegevus lähtus 1940. aasta rahvahariduse osakonna põhimäärusest.¹⁷ Tartu Linna ja Tartumaa Haridusosakond eksisteerisid paralleelselt, omades vastavalt rahvahariduse osakondade põhimäärusele¹⁸ juhatajat ja temale alluvaid ametnikke. 1946. aastal töötas Tartu Linna Haridusosakonnas kümme ametnikku: juhataja, neli inspektorit, kolm koolide ja üks lasteaedade inspektor. Majandustegevusega olid seotud

¹³ Eesti ajalugu VI. Vabadussõjast taasiseseisvuseni. Tartu 2005, lk 262-263.

¹⁴ I. Sildmäe. Nõukogude riigiorganid. Eesti Raamat 1973, lk 206-207.

¹⁵ Samas, lk 208.

¹⁶ Tartu ajalugu. Eesti Raamat 1980, lk 270.

¹⁷ Tallinna Hariduselu 1918-2010, Üldharidus ja hariduskorraldus. Koostaja Veronika Varik, Tallinna Haridusamet. Tallinn 2012, lk 283.

¹⁸ ENSV Teataja 1940, nr 66, lk 945.

vanemraamatupidaja, kelle ülesandeks oli osakonna ja otsealluvate asutuste eelarveline finantseerimine, rajoonide allasutuste ja haridusosakondade inspekteerimine ja juhtimine ning plaani- ja finantsalased aruandlused.¹⁹

Lisaks töötas haridusosakonnas ökonomist ja statistik. Teenindava personali hulka kuulusid veel sekretär ja koristaja.²⁰

Haridusosakonna ülesandeks seati koolivõrgu organiseerimine, õppe- ja kasvatustöö teostamine, laste kommunistlik kasvatamine koolis ja väljaspool kooli ning laste koolikohustuse täitmise kontrollimine.

Majanduslikust küljest kohustati haridusosakonda korraldama koolide majanduslikku tegevust. Organiseerida tuli koolide, lasteaedade, tehnikumide, klubide ja teiste haridusasutuste uute ehitusplaanide väljatöötamine ning tehnilise järeelvalve teostamine osakonnale alluvate kooliruumide seisukorra üle. Samuti tuli korraldada kutsekoolide tööd, koostada alluvate asutuste tegevusaruanded, need statistiliselt läbi töötada ja tulemused tähtajaliselt kõrgemalseisvatele valitsemisorganitele esitada.

Ideoloogilistel eesmärkidel kohustati haridusosakonda teostama poliithariduslikku tööd täiskasvanutega ja metoodilist tööd pedagoogidega. Osakonna ülesandeks oli ka järeelvalve teostamine allasutustes valitsuse ja partei otsuste ning hariduse rahvakomissariaadi käskkirjade ja juhendite täitmise üle.²¹

1.2. Tartu Linna RSN TK haridusosakonna juhatajad

Tartu Linna Haridusosakonna juhataja vastutas järgmiste küsimuste eest: eelarve ja kaadri komplekteerimine, raamatupidamise kontroll, koolide kapitaalremondi ja muude kapitaalmahutuste organiseerimine ning osakonnale esitatud kaebustega tegelemine. Tartu Linna Haridusosakonna juhatajateks olid 1945.a Juhan Lang; 1945-1946 Jaak Seeru; 1946.-1949.a Richard Majak; 1949.-1953.a Anton Trummer ja Tartumaa Haridusosakonna juhatajaks 1944.-1945. a Hans Leibur; 1945.-1947.a Arkadi Pärt; 1947.-1953.a Aleksander Kask. Tartu Oblasti Haridusosakonna juhatajaks 1952.-1953.a oli Elmar Loodus.

Ametisse määratud haridusosakondade juhatajad võib jagada tinglikult kolme rühma: endised spetsialistid, ideelised ning kiired kohanejad ja uue võimuga kaasaminejad. Näiteks Tartu linna HO juhataja Juhan Lang oli endine Eesti Vabariigi Haridusministeeriumi kooliosakonna

¹⁹ ERA R-1528-3-8, Oblasti Haridusosakonna juhataja käskkirjad, 2.1.1953-4.5.1953, l 7.

²⁰ EAA T-18-1-140, Tartu linna TSN TK Rahandusosakond. Aruanne Tartu Linna TK Haridusosakonna koosseisu kohta, l 169.

²¹ ENSV Teataja 1940, nr 66, lk 944-946.

koolide peainspektor²². Tema kanda oli sõjajärgse Tartu haridusosakonna ülesehitamine ning koolides hariduselu taastamine.

Ideeliste hulka kuulusid nõukogude võimule lojaalseid ja sobiva taustaga inimesed. Tavaliselt iseloomustas neid vastasseis endisele korrale, nn. revolutsiooniline minevik ning venemaaline päritolu²³. Näiteks Tartu Linna Haridusosakonna juhataja (1946-1949) Richard Majak (end. Antslaud), ametilt kooliõpetaja, asus koos nõukogude võimu kehtestamisega Eestis tööle Alutagusel miilitsakomissarina. Taganes 1918.a pealetungivate saksa vägede eest Nõukogude Venemaale, kus astus Eesti Punaste Polkude ridadesse. Osales Jamburgis talurahva ülestõusu mahasurumisel²⁴ ning võttis osa Venemaa kodusõjast, võideldes Põhjarindel. Eestimaa Sõja- ja Revolutsioonikomitee otsusel suunati Eestisse parteitööle. Arreteeriti, kuid vabanes 1920.a Eesti ja Nõukogude Venemaa vahel sõlmitud vangide vabastamise lepingu alusel. Siirdus Moskvasse, kus töötas Moskva Ülevenemaalises Erakorralises Komisjonis²⁵ Lõpetas 1925.a Moskva Ülikooli ning määrati Leningradi Eesti Pedagoogilise Tehnikumi juhatajaks. Arreteeriti 1937.aastal. Pärast vabanemist 1946. a. naasis kodumaale, kus suunati ÜK(b)P KK EKP KK esimese sekretäri Nikolai Karotamme eestvedamisel tööle Tartu Linna Haridusosakonna juhatajaks.²⁶

Tartumaa Haridusosakonna juhatajat Hans Leiburit võib nimetada ajaga kiirelt kohanduvaks ja uue võimuga kaasaminejaks. Endine Rõngu valla kooliõpetaja ja juhataja paistis silma aktiivsusega ühiskondlike ürituste korraldamisel. Oli 1932. aastal moodustatud „Vabadussõjas 1918-1920.a langenute mälestussamba püstitamise komitee“ esimees ja noorkotkaste juht. 1941. aastal astus vabatahtlikult Tartumaa hävituspataljoni. Võideldes Punaarmees, kuulus Eesti Rahvuskorpuse koosseisu²⁷, kus võeti vastu ÜK(b)P liikmeks. 1944. aastal määrati Leningradis Tartumaa TK Haridusosakonna juhatajaks²⁸. 1947.a tehti Tartumaa TSN Täitevkomitee parteiorganisatsiooni otsusel noomitus aktiivse tegevuse eest Eesti Vabariigi ajal koos arvestuskaardile kandmisega²⁹, mis eeskujuliku töö eest 1948.aastal maha võeti³⁰.

²² ERA 989-1-864, Vabariigi Presidendi Kantselei, Juhan Lang`u Haridusministeeriumi Kooliosakonna koolide peainspektoriks nimetamise asjus, l 1.

²³ EAA V-482-2-k-53, Trummar Anton. Isiklik toimik.

²⁴ ERAF 25-2-1080, Kommunistliku Internatsionaali Eesti seksioon, l 14.

²⁵ Richard Majak. Tee tuli endal leida. Eesti Raamat 1975.

²⁶ Omade juures vangis. Richard Majaku mälestused vangilaagritest. Koostanud Küllo Arjakas. Randvelt kirjastus 2012, lk 172-174.

²⁷ ERA 12-12-12-966, Leibur Hans. Personaaltoimik, l 4.

²⁸ ERA 12-12-12-965, Leibur Hans, Personaaltoimik, l 7.

²⁹ Samas, l 6-8.

³⁰ ERA 12-12-12-966, Leibur Hans. Personaaltoimik, l 1-5.

Tartu Linna Haridusosakonna juhataja Juhan Langu sõnul esines osakonna töös 1945.a olulisi puudujääke. Põhjuseks toodi osakonna isikkoosseisu vähene töövilumus, selgete ja täpsete juhiste puudumine ning nõutavate andmete äärmiselt suur kogus.³¹

Vaatamata sellele, et haridusosakondade juhatajad tegid kaastööd nõukogude võimuga, püsisid nad ametis suhteliselt lühikest aega. Ametist tagandamiseks leiti sobilik põhjus. Tavaliselt süüdistati haridusosakonna juhatajaid eesti õppekeelega koolide eelistamises vene õppekeelega koolidele. Eelmainitud süüdistuse alusel tagandati ametist Tartu Haridusosakonna juhataja Richard Majakas³² ja Tartumaa Haridusosakonna juhataja Arkadi Pärt.³³ Tavaliselt määrati ametist vabastatud osakonnajuhatajad koolide direktoriteks või haridusinspektoriteks.³⁴ Endine Tartumaa Täitevkomitee Kaadriteosakonna juhataja, hilisem Tartu Linna Haridusosakonna juhataja Jaak Seeru uueks töökohaks kujunes Tartu 6. Keskkool, kus ta töötas direktorina kuni arreteerimiseni.³⁵ Tartu Oblasti endist haridusosakonna juhatajat ja hilisemat Tartu 1. Keskkooli direktorit Elmar Loodust (1953-1956) mäletatakse kui võimutruud isikut, kelle kinnisideeks kujunes kooli vabastamine „kodanliku natsionalismi“ mõjust.³⁶

Haridusosakonna juhatajaks valiti tavaliselt võimule koostööaldis isik, kes vastutas osakonna komplekteerimise ja tegevuse eest. Tartu Haridusosakonna juhatajate küllalt sage väljavahetamine iseloomustab võimude vähest usaldust oma kaadrisse.

1.3. Tartu Linna RSN TK haridusosakonna inspektorid

Inspekteerimist teostas haridusosakond iseseisvalt ning koos haridusministeeriumi ametnikega. Tartu ja Tartumaa Haridusosakonda kuuluvate koolide inspektorite ülesandeks oli koolide ja muude lasteasutuste süstemaatiline kontrollimine. Peamiselt kontrolliti kooli juhtkonda, õppe- ja kasvatustööd, pioneeride ja kommunistlike noorte organisatsiooni, klassiväliseid ettevõtmisi ning raamatukogu tööd koolis. Erilist tähelepanu pöörati õpilaste sanitaartingimustele.³⁷ Avastatud puuduste kohta tehti ettekirjutised ja määrati likvideerimise aeg.

³¹ ERA R-14-3-48, Haridusosakondade juhatajate nõupidamise protokollid, l 11.

³² Omade juures vangis. Richard Majaku mälestused vangilaagritest. Koostanud Küllo Arjakas. Randvelt kirjastus 2012, lk 188.

³³ ERAF 12- 12-12, Toimik 1602. Pärt Arkadi Karpi p. l 16.

³⁴ Samas, l 16.

³⁵ Koolikaja. Killukesi kohalikust kultuuriloost. Tartu 2009, lk 23.

³⁶ Treffoonia. Ühe kooli lugu. Tallinn: Aasta Raamat 2011, lk. 102.

³⁷ EAA 20-1-43, Haridusministeeriumi ja osakonna poolt koostatud koolide inspekteerimise aktid lisadega 28.jaanuar 1950-19.märts 1950, l 19.

Tartu Linna haridusosakonna nõudel pidid inspektorid alates 1945. aasta jaanuarist revideerima oma ringkonna koole vähemalt kaks korda aastas.³⁸ Põhjuseks, miks plaan täitamata jäi, oli endiselt kaadri vähesus ja neile pandud erinevad lisaülesanded. Oma kirjas Eesti NSV Riigikontrolli Rahvakomissariaadile kirjutas Tartumaa Haridusosakonna koolide inspektor Julius Rosin põhjustest, miks inspekteerimise plaan jääb täitmata. Kvalifitseeritud tööjõu puudusel rakendati osakonna inspektoreid kantseleitööle ega antud võimalusi väljasõitudeks. Samuti kannatasid inspeksioonisõidud halbade liiklusolude ning erinevate agitatsioonikampaaniate korraldamise tõttu.³⁹

Kaotamaks tööjõu puudust, stimuleeriti inspektoreid suurema töötasuga. Lähtudes NSV Liidu Rahanduse Rahvakomissariaadi poolt 1941.a väljastatud juhendist, määrati kooliinspektorite palgaks 500 rubla ja lasteaedade inspektorite palgaks 450 rubla⁴⁰. NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu poolt 1945. a väljastatud määruse kohaselt ja koolide õppe- ja kasvatustöö järelevalve parandamiseks Eesti NSV koolides, otsustas Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu alates 1. aprillist 1945.a kehtestada uued tasunormid. Selle alusel hakkasid rajoonide haridusosakondade koolide inspektorid teenima kuus 700 ja üle viie aasta tööstaažiga inspektorid 800 rubla kuus. Maakondade ja riikliku alluvusega linnade haridusosakondade koolide inspektorite töötasuks määrati 900 ja üle viie aasta tööstaažiga inspektoritel 1000 rubla kuus. Hariduse rahvakomissariaadi koolide inspektorite tasuks kujunes 1100 ja üle viie aasta tööstaažiga inspektoritele 1200 rubla kuus.⁴¹ Alates 1946. aastast maksti Tartu linna kooliinspektoritele põhipalgale (900.-) lisatasu 80 rubla kuus, Lasteaedade inspektorite põhipalgale (450.-) lisati 100 rubla kuus.⁴² Võrdlusena teenis õpetaja Tartu I Keskkoolis 1952 aastal 690-710 rubla kuus.⁴³ Lauri Vahtre järgi loeti 1947. aastal 1000 rbl. töötasu korralikuks sissetulekuks, samas kui leivapäts Tartu turul maksis 200 rubla.⁴⁴ . Paraku ei kaotanud antud meetod probleemi ega parandanud inspekteerimise kvaliteeti.

Lisaks töötasude tõstmisele võrdsustati koolide inspektorite korraline puhkus õpetajatele määratud puhkuse kestvusega. Valdade, maakondade ja linnade täitevkomiteed pidid kindlustama koolide inspektoreid vajaliku transpordi ja taliriietusega. Samuti kohustati Eesti NSV Kaubanduse Rahvakomissariaati varustama koolide inspektoreid lisatoiduainetega. NSV

³⁸ ERA R-941-2-1332, Eesti NSV Tartumaa Töötava Rahva Saadikute Nõukogu Täitevkomitee „Teataja“ Nr.2, 6.02.1945, Tartumaa TRSN Täitevkomitee Haridusosakonna ringkiri nr. 210, 26. jaanuar 1945, l 3-4.

³⁹ ERA R-941-2-132, ENSV Riigikontrolli Rahvakomissariidele.17.01.1945-12.05.1945.

⁴⁰ EAA T-18-1-140, Tartu Linna TSN TK Haridusosakonna koosseisude nimistud ja eelarved 1945-1949,l 127.

⁴¹ Samas,l 141.

⁴² Samas,l 169.

⁴³ EAA 20-1-94, Osakonna ja allasutuste 1952.a eelarved, l 9.

⁴⁴ L. Vahtre. Elu-olu viimasel vene ajal, Tallinn 2002, lk 21.

Liidu Rahvakomissaride Nõukogu 29. aprilli 1945.a määruse kohaselt tuli rajoonide, maakondade ja linnade haridusosakondade koolide inspektoreid varustada lõunatega.⁴⁵

Et eeltoodud meetodid inspekteerimisega seotud probleeme ei lahendanud, tõestab Tartu Oblasti TSN TK Haridusosakonna juhataja Elmar Looduse käskkiri 1952. aastast.⁴⁶ Selles märgiti, et Tartu linna ja rajoonide koolide inspektorid andsid oma põhitöö kõrvalt kõrvalteenistuse eesmärgil tunde koolides, mistõttu nende töö koolide inspekteerimisel osutus puudulikuks, vähe operatiivseks ja kandis juhuslikkuse ilmet. Tekkinud olukorra parandamiseks õppe- ja kasvatustöö huvides tuli koolide inspektoreid edaspidi rakendada ainult koolide inspekteerimiseks kindla plaani alusel, alates esimesest õppepäevast kooliaastal. 1.09.1952. aastast keelati Tartu linna ja rajoonide koolide inspektoreil tundide andmine koolides, samuti ükskõik millise kõrvalteenistuse pidamine. Kontroll käskkirja täitmise üle pandi Tartu TK Haridusosakonna koolisektori juhatajale. Käskkirja vastu eksijaid lubati karistada⁴⁷.

1.3.1. Inspektorid ja neile esitatavad nõuded

NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu väljastas 29. aprillil 1945. aastal määruse, milles esitati nõuded koolide õppe- ja kasvatustöö järelvalve parandamise kohta. Sellest tulenevalt väljastas Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu 7. juulil 1945 määruse õppe- ja kasvatustöö parandamisest Eesti NSV koolides, mille järgi tuli koolide inspektoriteks määrata vaid paremaid kõrgema pedagoogilise või ülikooliharidusega kutselisi õpetajaid, koolijuhatajaid või direktoreid. Rajoonide haridusosakondade koolide inspektoriteks pedagoogilise ja juhtiva staažiga vähemalt viis aastat ning maakondade ja vabariikliku alluvusega linnade haridusosakondade koolide inspektoriteks pedagoogilise ja juhtiva staažiga vähemalt seitse aastat. Hariduse Rahvakomissariaadi koolide inspektoriteks pedagoogilise ja juhtiva staažiga vähemalt 10 aastat⁴⁸. Kehtestatud nõuded ei sisaldanud veel vajadust kuuluda kommunistliku partei ridadesse. Tähtis oli täita tühjad ametikohad võimalikult professionaalse kaadriga. Nõukogude süsteemi toimimise nimel ja kaadri vähese huvi tõttu ameti vastu, tuli täita kontrollorganid parteitute isikutega.

⁴⁵ ERA T-18-1-140, Tartu Linna TSN Täitevkomitee Rahandusosakond, määrus 923, l 141.

⁴⁶ ERA R-1528-3-6, Tartu Oblasti TSN TK Haridusosakonna juhataja käskkirjad 16.08.1952-31.12.1952, käskkiri nr 1 K-S

⁴⁷ ERA R-1528-3-6, Tartu oblasti TSN TK Haridusosakonna juhataja käskkirjad 16.08.1952-31.12.1952

⁴⁸ ERA T-18-1-140, Tartu Linna TSN Täitevkomitee Rahandusosakond, l 141.

Alljärgnevas tabelis 1 on toodud andmed Tartumaa Täitevkomitee Haridusosakonna inspektorite koosseisu kohta 1945. aastal.⁴⁹

Tabel 1. Tartumaa Täitevkomitee haridusosakonna koosseis 1945. aastal

Nimi	Sünniaasta	Ametikoht	Haridus	Parteilisus	Töötab alates
Arkadi Pärt	1903	Osakonna juhataja	Ülikool	parteitu	1945
Julius Rosin	1906	Koolide inspektor	Tartu Õpetajate Seminar	parteitu	1944
Juhan Kull	1911	Rahvakoolide inspektor	Vene Õigeusu kihelkonna kool + täiendused	parteitu	1945
Jüri Roonurm	1890	Rahvakoolide inspektor	Õpetajate suvekursused	parteitu	1945
Helmi Kiisküla	1902	Koolide inspektor	Tartu Õpetajate Seminar	parteitu	1945

⁴⁹ EAA T-18-1-140, Tartu Linna TSN Täitevkomitee Rahandusosakond. Tartu linna TK Haridusosakonna Koosseisu kohta, l 169.

Magda Pedakso	1903	Lastekodude- ja aedade inspektor	Tartu Õpetajate Seminar + pedagoogiline keskharidus	parteitu	1944
---------------	------	--	---	----------	------

Tabelis väljatoodud personali vanus ulatub 42-55 aastani, sealjuures kõik parteitud, (A. Pärt ÜK(b)P liige alates 27.09.1946.a⁵⁰). Väidetavalt omas A. Pärt Tartu Ülikooli haridust, kuid tegelikult ei jõudnud ta kaugemale II kursusest.⁵¹ Alates 1926. aastast töötas Tartumaa Kongota 6-klassilises algkoolis⁵² ning alates 1944.a septembrist Tartumaa TK Haridusosakonna koolide inspektori ametikohal. 1945.–1947. aastani ametis Tartumaa Haridusosakonna juhatajana, teenides ära tunnustuse algatusvõime eest vene õppekeelega koolide organiseerimisel 1946. aastal⁵³. Langes kriitika osaliseks ja 1947. a viidi tagasi koolide inspektori ametikohale.⁵⁴

Huvitaval kombel ei esine järgnevatel aastatel inspektorite koondtabeleid. Inspektorite nimed on kantud vaid inspekteerimisaktidele,⁵⁵ esineb ka protokolle, millel puudub inspekteerija nimi.⁵⁶ 11. novembril 1944.aastal määras Tartu Linna Täitevkomitee Haridusosakond Tartu linna koolide inspektoriteks alates 1.septembrist 1944.a seisuga Eduard Looga ja Toomas Algma.⁵⁷ Neist viimane oli aastail 1940–1941 Tartumaa rahvahariduse inspektor ja 1941–1942 Tartu linna metoodikakabineti ametnik. 1942–1944 viibis vangistuses saksa koonduslaagris. Peale vabanemist töötas 1944. aastal lühikest aega Tartu koolide inspektorina ja aastail 1944–1957 Tartu Arve- ja Plaanindustehnikum direktorina.⁵⁸

Inspektoriteks tuli määrata vaid paremaid kõrgema pedagoogilise või ülikooliharidusega kutselisi õpetajaid, koolijuhatajaid või direktoreid. Paraku polnud amet kuigi populaarne ning

⁵⁰ ERAF 12-12-12-1601, Personaaltoimik nr. 1601, l 3.

⁵¹ ERAF 12-12-12-1602, Kaadrite toimik nr.1602, l 16.

⁵² Tartu Õpetajate seminar 1828-1928. Tartu 1929, lk 489.

⁵³ ERAF 12-12-12-1602, Kaadrite toimik nr.1602, l 16.

⁵⁴ Samas, l 16.

⁵⁵ EAA T-20-1-123, Osakonna poolt teostatud koolide inspekteerimise aktid, l 219.

⁵⁶ EAA T-20-1-154, Osakonna poolt teostatud koolide inspekteerimise aktid, l 325.

⁵⁷ ERA R-14-3-31, Kirjavahetus haridusosakondade inspektorite ametikohtadele kinnitamise, ja ümberpaigutamise kohta, l 15.

⁵⁸ http://et.wikipedia.org/wiki/Toomas_Alhma

töötasu madal. Tavaline oli olukord, kui inspektorid oma põhitöö kõrvalt andsid kõrvalteenistuse eesmärgil tunde koolides. Seetõttu valitses pidev puudus kvalifitseeritud tööjõu järele, mis seadis ohtu koolide inspekteerimise plaani täitmise ja kvaliteedi. Samuti segasid inspekteerimist halvad liiklusolud ning erinevad agitatsioonikampaaniad. Stimuleerimaks inspektorite kohtade täitumist, töötati välja erinevad meetodikad. Tõsteti inspektorite töötasu ning puhkus võrdsustati õpetajatele määratud puhkuse kestvusega. Lisaks tuli valdade, maakondade ja linnade täitevkomiteedel kindlustada koolide inspektoreid vajaliku transpordi ja taliriietusega. Samuti kohustati Eesti NSV Kaubanduse Rahvakomissariaati varustama koolide inspektoreid lisatoiduainetega. Vaatamata pingutustele, püsis probleem kogu stalinismi perioodil.

2. peatükk. Üldhariduskoolide kaadriprobleemide lahendamine

2.1. Kaadripuudus Tartus ja Tartumaal

Haridusosakonna üks ülesanne oli koolide kaadriprobleemi kontrollimine ja lahendamine. Kõik olemasolevad kutselised õpetajad olid kohustatud registreerima end kohalikes haridusosakondades. Õpetajate arvelevõtmisel nõuti neilt üksikasjalikku elulookirjeldust.⁵⁹

Nagu mujal Eestis, valitses Tartus ja Tartumaal puudus õpetajatest. 1944. aastal töötas Tartu koolides 352 õpetajat.⁶⁰ 1945. aastal vajati Tartumaa koolidesse 593 õpetajat, olemas oli 579 õpetajat.⁶¹

Sõjajärgsete aastate õpetajate puuduse peamiseks põhjuseks oli asjaolu, et nõukogude võimule ei sobinud pedagoogid, kes olid iseseisvas Eestis kuulunud poliitilistesse parteidesse ja teistesse organisatsioonidesse. Samuti kuulusid väljavahetamisele õpetajad, kes olid seotud teenistusega Saksa sõjaväes.⁶²

Hoolimata võimude püüdlustest⁶³, ei õnnestunud kaotada õpetajate puudust koolides. Seetõttu tuli paljudel õpetajatel töötada korraga mitmes koolis. Nii töötas 1947/1948. õppeaastal Tartus 242 õpetajat ühes, 39 õpetajat kahes ja kuus õpetajat kolmes koolis.⁶⁴ Tunde andsid ka koolide direktorid.⁶⁵ Kaagvere Lastekodu revideerimisel 1947. aastal tunnistati vajadust täita kasvatajate kohad kutseliste pedagoogidega.⁶⁶ 1947/1948. õppeaastal lahkus rida kõrgema haridusega pedagooge Tartu üldhariduskoolidest, minnes tööle ülikooli, Õpetajate Instituuti ja Teaduste Akadeemiasse. Peamiselt oli tegemist ohvitseride naistega, kelle asemele tuli leida uued õpetajad. Lahkujate seas oli seitse õpetajat, kes viidi üle koos klassiga Tartu Õpetajate Instituuti.⁶⁷

⁵⁹ Tallinna hariduselu 1918-2010, Üldharidus ja hariduskorraldus, Tallinna Haridusamet, koostaja Veronika Varik, Tallinn 2012, lk 248.

⁶⁰ Tartu koolid 1945.aastal. – Postimees 1946, 1.aprill.

⁶¹ ERA R-941-3-1332, Toimik nr 48, l 36.

⁶² V. Sirk. Haritlaskond osutus visaks vastaseks. - Tuna 2004, nr.1, lk.61.

⁶³ ERA R-14-3-48, Haridusosakondade juhatajate nõupidamiste protokollid, l 14.

⁶⁴ EAA T-20-1-26, Allasutuste 1949/50.õ.a passid, l 31.

⁶⁵ ERA R-14-3-310, Haridusosakonna aruanded õpetajate koosseisu ja hariduse kohta 1947/1948 õppeaasta alguseks, l 20.

⁶⁶ EAA 20-1-29, Lasteasutuste inspekteerimise aktid 14.03.1949-22.12.1949, l 3-6.

⁶⁷ ERA R-14-3-310, Haridusosakonna aruanded õpetajate koosseisu ja hariduse kohta 1947/1948 õppeaasta alguseks, l 20.

Uue õppeainena hakati 1945.a õpetama sõjalist algõpetust. Samas ei olnud teada, kes peaks ainet õpetama, millised on tasustamise alused⁶⁸ ning milliseid kursusi vajavad õpetajad vastava õppeaine õpetamiseks.⁶⁹

Probleemid püsisid ka järgnevatel aastatel. Linna haridusosakond tunnistas, et ka 1950. aastal ei jätkunud sobivaid õpetajaid ja paljudel tuli töötada kohakaasluse alusel kahes kuni kolmes koolis.⁷⁰ Tartu Linna parteiaktiivi koosolekul 15.04.1953. aastal märgiti, et linna 378 õpetajast ei ole omandanud vastavat haridust 56 õpetajat, nende hulgas koolide direktorid Kuus, Kotsar ja Sükiainen.⁷¹

2.2. Üldhariduskoolide õpetajate haridustase

Alljärgnevas tabelis 2 on ülevaade Tartu linna õpetajate haridustasemest 1945/1946. õppeaastal.

Tabel 2. Tartu linna õpetajate haridustase 1945/1946. õppeaastal.⁷²

Kool	Kokku õpet.	Naised	%	Kõrg- haridus	%	Õpetajate Instituut ja võrdseks tunnustatud õppe- asutused	%	Kesk – haridus + peda- googika	%	Ei oma kesk - haridust	%
7.a	74	54	73	3	4	52	70,2	18	24,3	1	1,3
Kesk - kool	115	78	67,8	56	49	37	32,2	21	18,3	1	0,9
Kokku	189	132	70	59	31,2	89	47,1	39	20,6	2	1

Tartu keskkoolide ja 7- aastaste koolide õpetajate haridustase 1945/1946. õppeaastal oli erinev. Kui 7- aastaste koolide pedagoogilisest kollektiivist omas kõrgharidust ainult 4%, siis keskkoolide puhul oli see 56 % õpetajatest. Küllaltki võrdselt töötas mõlemas kooliastmes pedagooge, kes olid läbinud pedagoogilised kursused ja omasid keskharidust. Instituutides

⁶⁸ ERA R-14-3-48, Haridusosakondade juhatajate nõupidamiste protokollid, l 8.

⁶⁹ Samas, l 11.

⁷⁰ ERA R-14-3-465, ENSV Haridusministeerium. Plaani ja Finantsosakond, toimik nr.11. Haridusosakondade aruanded õpetajate ning koolide töötajate hariduse ja koosseisu kohta 1950/51 õ.-a. alguseks.

⁷¹ ERA 148-32-2, Tartu Linna parteiaktiivi koosoleku protokollid alates 15.04.1953, l 63.

⁷² ERA R-14-3-108, Haridusosakondade aruanded õpetajate koosseisu ja hariduse kohta 1945/1946 õ.-a. alguses, l 10.

ning hariduselt võrdseks tunnistatud õppeasutustes omandatud hariduselt oli arvuline ülekaal 7- aastaste koolide poolel. Naissoost õpetajad moodustasid 70% õpetajate kaadrist. Alljärgnevas tabelis 3 on ülevaade õppeasutustest, milles omandas hariduse Tartu 3. Mittetäieliku Keskkooli õpetajaskond.

Tabel 3. Tartu Linna 3. Mittetäieliku Kooli õpetajate haridustase 1948.a.⁷³

Jkn	Perekonna, ees-ja isanimi	Haridus	Tööstaaž
1.	Johanna Aia	gümnaasium ja Tartu Õpetajate Seminar	12
2.	Rudolf Hindrikson	Tartu Õpetajate Seminar	3
3.	Harald Lepik	Tartu Riiklik Ülikool	29
4.	Alma Pais	2-aastased pedagoogilised kursused	10
5.	Liidia Parvei	Tartu Õpetajate Seminar	2
6.	Ervin Raidma	Tartu Õpetajate Seminar	11
7.	Johannes Soll	õhtugümnaasium	39
8.	Marta Soosaar	keskkool	42
9.	Magda Ross	gümnaasium	16
10.	Endla Siitsa	Tartu Õpetajate Seminar	2
11.	Elsa Parijõgi	gümnaasium	11
12.	Johannes Pütsep	Valga linnakooli juures 2- aastased pedagoogilised kursused ⁷⁴	29
13.	Johannes Liivak	gümnaasium	8
14.	Julius Tsink	lõpetamata keskharidus	22
15.	Ade Tints	gümnaasium	15

Tööstaaži järgi oli enamus pedagooge omandanud hariduse enne 1940. aastat. Sellest tulenevalt võisid Eesti Vabariigi aegsete ja nõukogude perioodil hariduse omandanud

⁷³ EAA T-20-1-19, Tartu Linna TSN TK Haridusosakond. Koolide 1948.a passid, l 15.

⁷⁴ EAA T-168-9k-824, Pütsep Johannes. Isiklik toimik, l 5.

pedagoogide vahel olla tõelised lahkarmused õpilaste õpetamise osas nii ideoloogiliste kui ainealaste teadmiste ja tõekspidamiste suhtes.

Eesti NSV Riigikontrolli poolt kontrolliti 1953. aastal Tartu oblasti TSN TK Haridusosakonna tööd 7- aastaste ja keskkoolide kindlustamisel pedagoogilise kaadriga. Kontrolli teostas Eesti NSV Riigikontrolli Ministeeriumi vanemkontrolör – II järgu riigikontrolör E. Toomaru. Kontrollimisel selgus, et Tartu oblastis töötavast 2642 õpetajast ei omanud vastavat kvalifikatsiooni 1425 õpetajat ehk 53,9 % õpetajate üldarvust.⁷⁵

Olemasolevatel õpetajatel tuli töötada kohakaasluse alusel kahel või kolmel töökohal. Puudujäägi korvamiseks rakendati tööle ametialase hariduseta õpetajaid, mis põhjustas õppeedukuse ja distsipliini languse.⁷⁶

Alljärgnevas tabelis on ülevaade Tartu linna koolide õpetajate haridustaseme kohta 1950/1951. õppeaastal.⁷⁷

Tabel 4. Tartu linna õpetajate haridustase 1950/1951. õppeaastal.

Kool	Kokku Õpet.	Neist naised	%	Kõrg- haridus	%	instituut	%	Keskh. Ped. Kurs.	%	Ei oma keskh.	%
7-a kool	150	123	82	10	6,7	24	16	106	70,7	10	6,7
Keskkool	130	91	70	56	43	25	19,2	49	37,7	-	-
Kokku	280	204	73	66	23,6	49	17,5	155	55,4	10	3,6
Muusikaõp	14	10	71,4	1	7,1	2	14,3	8	57,1	3	21,4
Joonestamine joonistamine	7	2	29	-	-	3	43	1	14,3	3	42,9
Keh.kasv	15	8	53	7	47	2	13,3	6	40	-	-
Sõjaline	3	-	-	1	33	-	-	1	33,3	1	33,3
Kõik kokku	319	224	70,2	75	23,5	56	17,6	171	53,6	17	5,3

Sarnaselt 1945/1946. õppeaastale omas suurem osa õpetajaid kõrgharidust keskkoolis. 7- aastaste koolide pedagoogid omandasid kutse erinevatel pedagoogilistel kursustel. Endiselt töötas veel õpetajaid, kes ei omanud isegi keskharidust.

Tabelis 5 ja 6 on välja toodud Tartu koolide õppealajuhatajate ja direktorite haridustase 1950/51. õppeaastal.

Tabel 5: Õppealajuhatajate haridustase 1950/51. õppeaastal

⁷⁵ ERA R-941-2-2290, Tartu oblasti 7.- aastaste ja keskkoolide kindlustatust pedagoogilise kaadriga, kontrollaktid, 1 1-3.

⁷⁶ Tõsta järjekindlalt õppetöö taset. – Edasi, 1949, 15. detsember.

⁷⁷ ERA R-14-3-465, l. 5.

Kool	Kokku	Neist naised	%	Kõrg- haridus	%	Instituut	%	Keskh. Ped.kurs.	%	Ei oma kõrgh.	%
7-a kool	9	6	66,7	1	11,1	1	11,1	6	66,7	1	11,1
Keskkool	6	4	66,7	5	83,3	-	-	1	16,7	-	-
Kokku	15	10	66,7	6	40	1	6,7	7	46,7	1	6,7

Sarnaselt õpetajate haridustasemele omasid rohkem kõrgharidust keskkoolide õppealajuhatajad. Enamus 7- aastaste koolide juhtivast personalist omandas nõutava hariduse pedagoogilistel kursustel. Üllatav on, et isegi 1950/1951. õppeaastal töötasid õppealajuhatajana keskhariduseta isikud.

Tabel 6. Direktorite haridustase 1950/1951. õppeaastal

Kool	Kokku	Neist naised	%	Kõrg- haridus	%	Instituut	%	Keskh. Ped. kurs	%	Ei oma kõrgh.	%
7-a kool	8	3	37,5	1	12,5	1	12,5	6	75	-	-
Keskkool	5	2	40	4	80	1	20	-	-	-	-
Kokku	13	5	38,5	5	38,5	2	15,4	6	46,2	-	-

Tartu linna koolide direktoritest omasid kõrgharidust eelkõige keskkoolide direktorid. Koolide juhatajateks määrati tavaliselt parteilise või sõjajärgse minevikuga isikuid. Nii töötas Kaarel Kotsar 1941. aastal Kaagvere koolis kasvatajana, sõja ajal pedagoogina Tšeljabinskis ja sõjajärgsel perioodil Tartu erinevates koolides direktorina.⁷⁸ Ivan Sükiainen sõdis ja sai haavata Stalingradi lahingutes. Pärast demobilisatsiooni asus tööle Tartu 8. 7-aastase kooli direktorina.⁷⁹

Kooli direktorist sõltus oluliselt kooli sisekliima.⁸⁰ Richard Majaku mälestuste järgi oli Tartu 4. Keskkooli direktoriks Oudovast pärit eestlane, kes valdas väga viletsasti eesti keelt. Oma eluolu parandamise huvides kasutas ametivõimu elamispinna soetamisel.⁸¹ Endine Tartu Linna Haridusosakonna juhataja ja hilisem Tartu 6. Keskkooli direktor Jaak Seeru, keda

⁷⁸ ERAF 1-6-11438, Isiklik toimik, l 24.

⁷⁹ ERAF 148-85-351.

⁸⁰ L. Vahtre. Elu-olu viimasel vene ajal, Tallinn 2002, lk 41.

⁸¹ Omade juures vangis: Richard Majaku mälestused vangilaagritest. Koostaja Külli Arjakas. Tallinn: Randvelt kirjastus 2012. lk.182.

mäletati kui soliidset eestimeelset meest⁸², arreteeriti süüdistatuna riigi vara riisumises ja karistati vabadusekaotusega (1950-1953) koos vara konfiskeerimisega.⁸³

2.3. Üldhariduskoolide õpetajate enesetäiendamine

Kutsega õpetajate puudusel rakendati sõjajärgsetel aastatel tööle erihariduseta õpetajaid: põhiliselt keskkooli lõpetanuid, aga ka lõpetamata keskkooli inimesi, nende hulgas kooliõpilasi.⁸⁴ 1946. aasta algul oli 41,7% Eesti üldhariduskoolide õpetajatest pedagoogilise erihariduseta.⁸⁵

Tartumaa TK Haridusosakonna juhataja asetäitja Hans Leiburi aruande kohaselt töötas 1948.a Tartumaa koolides 5.–7. klassis õpetajatena 567 inimest, kes ei omanud vajalikku kvalifikatsiooni. Neist 82 omandas haridust mittestatsionaarselt Tartu Õpetajate Instituudis ja kaks Tartu Riiklikus Ülikoolis. Ülejäänud 483 vastava kvalifikatsioonita õpetajale koostati plaan, mille järgi 1948. a suunati õppima 100 inimest; 1949.a 120; 1950.a 130 ja 1951.a 133 inimest.⁸⁶

Edasiõppivate õpetajate õppimisvõimalusi takistas ülekoormamine ainetundidega, kuid tõsisemaks takistuseks kujunesid ühiskondlikud ülesanded, mis ei võimaldanud õppivatele õpetajatele ette nähtud nelja vaba õhtut.⁸⁷ Näiteks tuli õpetajana töötaval ja samaaegselt Tartu Õpetajate Instituudis ajalugu õppival Virve Mandel (õpetajana 31 tundi nädalas) täita lisakohustusi ametühingu rühmaorganisaatorina, õpetajate komsomoli allorganisatsiooni sekretärina ja olla kooli arveametnik. Kohustuste hulka kuulus töötamine propagandistina kohalikus kolhoosis, olla külanõukogu agitpunkti juhataja, külanõukogu saadik ja agitaator.⁸⁸ 1953. aasta 15. märtsi seisuga oli üheksal Tartu linna ja seitsmel Tartu rajooni pedagoogil võlgnevused erinevates ainetes Tartu Õpetajate Instituudis kaugõppeosakonnas.⁸⁹ Paraku esines olukordi, kui kaugõpe jäeti pooleli edasijõudmatuse tõttu.⁹⁰ Õpetajate toetamiseks korraldas Tartu Haridusosakonnale alluv pedagoogiline kabinet individuaalseid

⁸² Koolikaja. Killukesi kohalikust kultuuriloost. Tartu 2009, lk 23.

⁸³ EAA 262-1-301, Tartu Linna Prokuratuur. Toimik nr 4/1950, l 162-174.

⁸⁴ Tartumaa koolide kolm õppeveerandit. – Edasi. 1950, 30. märts.

⁸⁵ Tallinna hariduselu 1918-2010, Üldharidus ja hariduskorraldus, Tallinna Haridusamet, koostaja Veronika Varik, Tallinn 2012, lk 248.

⁸⁶ ERA R-14- 4- 45, Toimik nr.4/ Aruanded EK(b)P Valitsuse ja Haridusministri määruste ning korralduste täitmise kohta ühes kirjavahetusega sel alal, l 22.

⁸⁷ ERA R-941-2-2290, Tartu oblasti 7. aastaste ja keskkoolide kindlustatust pedagoogilise kaadriga, kontrollaktid, l 9.

⁸⁸ Samas, l 20.

⁸⁹ Samas, l 18.

⁹⁰ EAA T-20-1-99, 1952/1953 õppeaasta õppe-ja kasvatustöö koonaruanne, l 2.

konsultatsioone⁹¹, kus õpetati töökavade koostamist ja metoodiliste ringide organiseerimist.⁹² Samuti arutati tähtsamate ainete, nagu eesti ja vene keel ning ajalugu, õpetamist.⁹³ Kujukaks näiteks vene keele õpetamise tasemest sai 1950.a Tartumaa koolides läbiviidud õppetöö kontroll. Eriti halb olukord valitses Kõrveküla ja Kukulinna koolides, kus kontrollitud töödest osutusid 100% puudulikuks.⁹⁴

⁹¹ Tartu Haridusosakonna tööst aastavahetusel. – Postimees, 1945, 10. jaanuar.

⁹² Pedagoogiline kabinet. - Postimees, 1945, 21. veebruar.

⁹³ Õpetajate täiendkursused. – Postimees, 1945, 12. juuli.

⁹⁴ Tartumaa koolide kolm õppeveerandit. – Edasi, 1950, 30.märts.

3. peatükk. Õpetajate ja õpilaste meelsuse ja käitumise järelevalve

3.1. Õpetajate ideoloogiline suunamine ja kontroll

„Koolides teostatav poliitilise kasvatustöö edukus olenes eelkõige koolide kommunistide arvukusest ja innukusest. Seetõttu nõudis Eesti NSV Haridusministeerium järjekindlalt parteiallorganisatsioonide moodustamist. Sellele vaatamata jäi õpetajatest kommunistide arv probleemiks kogu perioodil“.⁹⁵

Tabel 10. Tartu ja Tartumaa pedagoogide kommunistliku parteiga seotus 1948/1949. õppeaastal.⁹⁶

Linn/maakond	ÜK(b)P ja ÜK(b)P kand	% üldarvust	ÜLKNÜ	% üldarvust	Parteitud	% üldarvust	Kokku õp
Tartu	23	7,4	4	1,4	284	91,3	311
Tartumaa	17	2,0	112	12,5	679	84	892
Kokku	40	3,3%	116	9,6%	960	79,8%	1203

Tabelist ilmneb, et kokku oli õpetajatest kommuniste 1948/1949. õppeaastal Tartus ja Tartumaa koolides 40 (3,3%) ja kommunistlikke noori 116 (9,6%). Kommunistlike noorte arv maakonnas ületab aga märgatavalt Tartu linna ÜLKNÜ liikmete arvu.

Õpetajate ideoloogilise suunamise seisukohast oli oluline nõue õppida marksismi-leninismi õhtuülikoolis. 1945. aasta veebruaris alustas õpinguid 38 õpetajat Tartu linna koolidest.⁹⁷ Töö toimus seminaride vormis. Läbiti vajalikud kursused NLKP ajaloos, samuti nõukogude pedagoogikas. Kursus tuli läbida kahe aasta jooksul, selle lõppedes pidid õpetajad sooritama vastavates ainetes eksamid. Suurt rõhku pöörati individuaalsele tööle.⁹⁸ Tavaks kujunes, et iga „tõeline“ nõukogude õpetaja hindas enesekriitiliselt oma tööd, täiendas end pidevalt poliitilisel, teaduslikul ning pedagoogilisel alal.⁹⁹ 1948. aastal ilmunud teos „Õpetaja autoriteet“ sisaldas soovitusi õpetajatele noorte nõukogude inimeste kasvatamiseks.¹⁰⁰

Tartumaa õpetajatele organiseeritud õppeseminaril 1945. aastal rõhutati poliithariduse tähtsust. Üritusel jäi kõlama mõte, et õpetajal pole lihtsalt võimalik poliitikast kõrvale

⁹⁵ A. Raudsepp, Ajaloo õpetamise korraldus Eesti NSV eesti õppekeelega üldhariduskoolides 1944-1985. Dissertationes historiae Universitatis Tartuensis, 10. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005, lk. 26.

⁹⁶ Samas, lk 26.

⁹⁷ Marksismi-Leninismi Õhtukool alustas tegevust. – Postimees, 1945. 8. veebruar.

⁹⁸ Treffoonia. Ühe kooli lugu. Tallinn: Aasta Raamat 2011, lk. 99.

⁹⁹ Oleme nõukogude õpetajad. - Edasi, 1949. 15. detsember

¹⁰⁰ Õpetaja autoriteet. – Edasi, 1948. 2. juuni.

hoiduda. Sellest tulenevalt peaks iga õpetaja täiendama end poliitiliselt ja edasi andma teadmisi huvialaringis. Üritusel esinenud Tartu Riikliku Ülikooli ajaloo kateedri õppejõud Hilda Moosberg andis osavõtnutele põhjaliku ülevaate NSV Liidu Konstitutsiooni esimesest peatükist.¹⁰¹

1949. aastal toimunud EK(b)P Tartu Linnakomitee V pleenumil rõhutas Tartu 4. Keskkooli parteiallorganisatsiooni sekretär Poljamitsko vajadust kontrollida kommunistide ettevalmistust seminarideks ja eksamiteks.¹⁰² Puudust tunti vajalikest materjalidest välispoliitiliste küsimuste lahendamisel¹⁰³, samuti lektoritest. Endise haridusosakonna juhataja Richard Majaku mälestuste põhjal tuli tal kohakaasluse alusel marksismi-leninismi ülikoolis lugeda partei- ja NSV Liidu ajalugu, pealegi kolmes osakonnas: partei-ja nõukogude linna- ja maakonna aktiivile, kultuuriala töötajatele ja kooliõpetajatele.¹⁰⁴

EKP Tartu Linnakomitee aktiivi koosolekul 15. aprillil 1953 tunnistati probleeme Tartu linna koolide pedagoogilise kaadri hulgas teoreetilisel marksismi-leninismi omandamisel. Siiski oli võrreldes 1952. aastaga mõnevõrra paranenud poliitiline kasvatustöö linna õpetajate seas. Nii õppisid 378 õpetajast 26 marksismi-leninismi ülikoolis ning umbes 200 õpetajat omandasid iseseisvalt ideelis-poliitilisi materjale. Peamiselt omandati J. V. Stalini ja NLKP XIX kongressi materjale ning marksismi-leninismi teooriat. Toimunud seminaridest osavõtt oli siiski tagasihoidlik.¹⁰⁵ Paremaid õpetajaid toodi eeskujuks ning nende nimed avaldati ajalehes.¹⁰⁶

1953. aastal ei olnud Tartu linna 378 õpetajast 131 ideoloogilist koolitust saanud.¹⁰⁷ Kaagvere Lastekodu revideerimisel 1947. aastal selgus, et direktori oli ainuke, kes oli läbinud marksismi-leninismi ülikooli Tartus.¹⁰⁸

Vastavalt kehtestatud korrale tuli õpetajatel omandada nõutav poliithariduslik tase. Selleks suunati õpetajad ja koolijuhid ennast täiendama marksismi-leninismi ülikooli. Töö toimus seminari vormis, kestvusega kaks aastat. Võimalik oli omandada vajalikud materjalid ka iseseisvalt. Oluliseks loeti, et õpetajad võtaksid omaks nõukogude ideoloogilised

¹⁰¹ Tartumaa õpetajate kevad vaheaja õppeseminar. – Postimees, 1945, 31 märts.

¹⁰² EK(b)P Tartu Linna Komitee V pleenum. – Edasi, 1949, 1. juuli.

¹⁰³ Samas, Edasi, 1949, 1. juuli.

¹⁰⁴ Omade juures vangis: Richard Majaku mälestused vangilaagrist. Koostaja Küllo Arjakas. Tallinn: Randvelt kirjastus 2012. lk. 178.

¹⁰⁵ ERA 148-32-1, Tartu Linna Parteikomitee sekretariaat. Partei konverentsi protokoll. 25-26.06 1953, l 32-36.

¹⁰⁶ Tartu linna haridusalal töötavad naisisikud. Sm. Karotamme kõne I Eesti intelligentsi kongressil. – Postimees, 1945, 13. märts.

¹⁰⁷ ERA 148-32-2, Tartu Linna Parteiaktiivi koosoleku protokollid alates 15.04.1953, protokoll nr 4, l 63.

¹⁰⁸ EAA 20-1-29, Lasteasutuste inspekteerimise aktid 14.03.1949-22.12.1949, l 3-6.

tõekspidamised, oleksid kriitilised ümbritseva ja enese suhtes ning täiendaksid end pidevalt poliitiliselt. Paraku ei kiirustatud kasutama loodud võimalusi. Seda tõendab vähene osavõtt kursustest.

3.2. Õpilaste ideoloogiline suunamine ja kontroll

Komsomoli kui ka partei massiorganisatsiooni ülesanne seisnes noorsoo poliitilises kasvatamises. Töö läbiviijaks kommunistlike noorte ja noorte seas sai komsomoli allorganisatsioon.

Vaadeldes koole alljärgnevas tabelis 11, näeme ideoloogilise kasvatustöö erinevust, mis otseselt sõltus kooli juhtkonna ja õpetajatepoolsest panusest nõuete täitmisel.

Tabel 11. Ideoloogilise kasvatustöö tulemus sõltus otseselt kooli juhtkonna ja õpetajate meelsusest.

Aasta	Kool	Õpilaste arv	Pioneerid	%	Kommnoored	%
1950 ¹⁰⁹	Tartu 1. KK	640	85	13,3	58	9
1950 ¹¹⁰	Tartu 6. KK	280	90	32	45	16
1952 ¹¹¹	Tartu 1. Mittetäielik keskkool	381	178	46	6	1,6
1952 ¹¹²	Tartu 2. KK	389	153	39	159	40
1952 ¹¹³	Tartu 3. KK	413	33	8	150	35

¹⁰⁹ EAA T-20-1-43, ENSV Haridusministeeriumi ja osakonna poolt koostatud koolide inspekteerimise aktid lisadega, l 19.

¹¹⁰ Samas, l 73.

¹¹¹ Samas, l 73.

¹¹² EAA T-20-1-123, Osakonna poolt teostatud lasteasutuste inspekteerimise aktid , l 257-259.

¹¹³ Samas, l 66.

1953 ¹¹⁴	Tartu 1. KK	812(õpilasi koolis kokku)	161	20	102	12,6
1953 ¹¹⁵	Tartu 6. KK	590 (õpilasi koolis kokku)	173	29	36	6,1

1944. aasta novembris asuti ENSV koolides kommunistlike noorte ja pioneeriorganisatsioonide taastamisele. Selleks tegid parteiorganid koolides propagandat komsomoli astumiseks „Kuna pedagoogide vanem generatsioon pioneeri- ja kommunistlike noorte organisatsiooni tööst suuresti eemale hoidis, moodustasid pioneerijuhtide kaadri enamasti noored ja kogemusteta õpetajad, kelle tööga võimuorganid sugugi rahul ei olnud.“¹¹⁶ Tartu Linna TK Haridusosakonna 1945/1946. õppeaasta aruande järgi ei omanud linna üheksast koosseisulisest pioneerijuhist keegi keskharidust.¹¹⁷

1945. aasta veebruaris viibis Tartus ÜLKNÜ Keskkomitee esindaja Spenešnikov Moskvast, kes soovis tutvuda kommunistlike noorte tegevusega. Vestluses allorganisatsioonide juhtidega anti edasi peamised suunad töös noortega. Tähelepanu tuli pöörata Punaarmee tegevusele, töövõitudele, Leningradi blokaadile jne.¹¹⁸

Tartu pioneerijuhtide koosolekul 1945. aastal arutati püstitatud ülesandeid töös noortega. Instruktor Jolanda Rammi sõnul tuli tutvustada pioneeridele Punaarmeed ja selle tegevust, koostada temaatilisi fotoalbumeid ja viia läbi koolis sõjalisi mänge. Noori kutsuti üles abi osutama Punaarmees teenivate meeste perekondadele.¹¹⁹

Kommunistlike noorte ja pioneeride kaasabil koguti erinevaid tarbekaupu, toiduaineid ja raamatuid ning saadeti rindele Punaarmee toetuseks.¹²⁰

Üldiselt üritati noori kaasa haarata võimalikult paljudes eluvaldkondades, luues nii ühist identiteeti, mida oleks kergem kontrollida. Siiski omasid sellised ettevõtmised otsest

¹¹⁴ EAA T-20-1-154, Osakonna poolt teostatud lasteasutuste inspekteerimise aktid, l 123-126.

¹¹⁵ EAA T-20-1-154, Osakonna poolt teostatud lasteasutuste inspekteerimise aktid, l 85-86.

¹¹⁶ Tallinna hariduselu 1918-2010, Üldharidus ja hariduskorraldus, Tallinna Haridusamet, koostaja Veronika Varik, Tallinn 2012, lk. 371.

¹¹⁷ ERA R-14-3-108, Haridusosakondade aruanded õpetajate koosseisu ja hariduse kohta 1945/1946 õ.-a. alguses, l 11.

¹¹⁸ ÜLKNÜ KK esindaja Tartus. – Postimees, 1945, 18. veebruar.

¹¹⁹ Tartu pioneerijuhid olid koos. – Postimees, 1945, 18. veebruar.

¹²⁰ Allorganisatsioonide sekretärid, pioneerijuhid, kommunistlike noorte organisaatorid koolides. – Postimees, 1945, 28. jaanuar.

propagandistlikku eesmärki. Nii kutsuti noori kaasa abistamaks Riikliku Kindlustuse Tartu maakondliku tule-ja elukindlustuse kohalikku inspektorit hoonete mõõtmisel ja hindamisel.¹²¹ Kommunistlikele noortele usaldati kontroll külvitööde ettevalmistuse kindlustamiseks.¹²² Pioneere kutsuti üles andma eeskujude oma käitumisega mineeritud maa-alal, tuli märgistada ohtlik piirkond ja hoiatada kõiki hädaohu eest.¹²³ Uue Maailma kolhoosis avastasid komnoored, et kolhoosi brigadir peab kodus sigu, minnes nii vastuollu ettevõtte põhikirjaga.¹²⁴ Agarasti löid kaasa Tartu 4. ja 5. Mittetäielike Keskkoolide õpilased Tartu noortemaja koristustöödel, kasutades selleks koolivaheaga.¹²⁵ Pioneeridele korraldati õppeaasta jooksul erinevatel teemadel, kuid ühise ideoloogilise sisuga rühmakoondusi, rajati punanurki ning anti välja seinalehte.¹²⁶ Kogu tegevus vastas rangelt õppeaasta alguses koostatud tööplaanile.¹²⁷ Muutused toimusid, vähemalt aruannetes. Üle 500 õpilasega Tartu 1. Keskkoolis oli 1945. aasta kevadeks 15 kommunistlikku noort ja 23 pioneeri.¹²⁸ 1950. aastaks oli sama kooli ELKNÜ allorganisatsioon tõusnud üheks tugevamaks ja paremaks kommunistlikuks organisatsiooniks Tartu koolide seas.¹²⁹ Haridusosakonna poolt teostatud Tartu Linna 4. Seitsmeaastalise kooli inspekteerimisel tõsteti esile pioneeridepoolset abi õpetajate abistamisel koolis distsipliini tagamisel.¹³⁰ Stalinismi perioodi peamiseks edasiviivaks normiks kujunes kriitika ja enesekriitika. Enesekriitika tundus olevat sama, mis keskajal indulgentsi ostmine. Rahul ei saanud ega tohtinud olla. Tartu linna parteiaktiivi koosolekul 1953. aastal arutati noorte vähest huvi pioneeri- ja komsomoliorganisatsioonide vastu. Leiti, et Tartu linna komsomolikomitee juhivad halvasti koolide organisatsioone. Liialt sagedasti võimaldati vanempioneerijuhtide vahetust, mistõttu pioneerid ja komnoored ei ole alati eesrindlikud õppimises ja käitumises. Näiteks kolmanda

¹²¹ Tartu noortemaja. – Postimees, 1945, 14. jaanuar.

¹²² Kommunistlike noorte ülesanded kevadtööde perioodil. – Edasi, 1950, 15. aprill.

¹²³ Pioneeridele ja kooliõpilastele. – Postimees, 1945, 18. märts.

¹²⁴ Kommunistlikud noored kolhoosides. – Edasi, 1949, 12. juuli.

¹²⁵ Tartu noortemaja. – Postimees, 1945, 14. jaanuar.

¹²⁶ EAA T-20-1-123, Tartu Haridusosakonna poolt teostatud koolide inspekteerimise aktid, l 50.

¹²⁷ EAA T-20-1-15, ENSV Haridusministeeriumi poolt teostatud lasteasutuste inspekteerimisaktid 15.05.1947–6. 12.1947, l 4-6.

¹²⁸ Treffoonia. Ühe kooli lugu. Tallinn: Aasta Raamat 2011, lk. 119.

¹²⁹ Kindlustada komsomoli avangardne osa koolis. – Edasi, 1950, 3. veebruar.

¹³⁰ EAA T-20-1-123 Tartu Haridusosakonna poolt teostatud koolide inspekteerimise aktid, l 50.

veerandi tulemustest selgus, et mitte edasijõudnutest moodustasid 39% pioneerid ja komnoored.¹³¹

Tartu 2. Keskkooli komsomoliorganisatsioonile heideti ette külma suhtumist klassiõhtutel toimuvasse. Nimelt tantsiti poolpimedas saalis fokstrotti ja tangot, esines ka mittekaineid noorukeid. Kooli komsomoliorganisatsiooni liikmed vaatasid seda rahulikult pealt ega sekkunud.¹³²

Esines juhtumeid, kui lapsevanemad üritasid leida võimalusi hoida kõrvale ametlikust ideoloogilisest suunast. Näiteks Tartu Riikliku Ülikooli Klassikalise filoloogia kabineti ja kateedri juhataja Karl Reitav keelas tütrele astuda pioneeriks. Peaaegu samasugune suund valitses professor Kingisepa ning õpetajate Kask ja Marrak peredes. Riigipanga Tartu osakonna töötaja Zavorsina saatis aga pioneerist poja igal pühapäeval kirikusse, põhjendades seda kui püha isa poolset soovitus.¹³³ Rõngu Mittetäieliku keskkooli direktor Jaeger keelas aga õpetajatel end segada pioneeritöösse põhjusel, et selleks tööks on olemas pioneerijuht.¹³⁴

„Kuigi pioneeri- ja komsomoliorganisatsioonide tegevust asuti nii riiklikult kui ka koolis endas agaralt propageerima ning õpilaste organiseerumist tungivalt soovituslikuks pidama, vaadati õpilaste seas pioneeridele ja komnoortele üldiselt viltu ning hoiti nende tegevusest pigem eemale.“¹³⁵ Tallinnas toimunud ENSV maakondade ja linnade TK haridusosakondade juhatajate nõupidamisel tõdeti, et poliitilise kasvatustöö pioneiriorganisatsiooni alal osutus puudulikuks.¹³⁶ „Kuna kooli- ja klassiväline töö oli tihedalt läbipõimunud pioneeride ja komnoorte ettevõtmistega, olid paljud õpilased sunnitud üritustel ja mitmesugustes huviringides osalemiseks organisatsiooni liikmeks astuma.“¹³⁷

3.3. Õpilaste koolikohustuse täitmise kontroll ja abinõud

Koolist puudumine põhjustas probleeme õppimisel ja õppekava läbimisel. Aruandes Eesti NSV Riigikontrolli Rahvakomissariaadile märgiti, et 1945. aasta seisuga puudus koolidest

¹³¹ ERA 148-32-2, Tartu Linna Parteiaktiivi koosoleku protokollid alates 15.04.1953, protokoll nr 4, l 46.

¹³² Samas, l 46.

¹³³ ERA 148-32-2, Tartu Linna Parteiaktiivi koosoleku protokollid alates 15.04.1953, protokoll nr 4, l 45.

¹³⁴ Koolitöö kõrgemale tasemele. – Edasi 1948, 17. detsember.

¹³⁵ Treffoonia. Ühe kooli lugu. Tallinn: Aasta Raamat 2011, lk 119.

¹³⁶ ERA R-14-3-48, Haridusosakondade juhatajate nõupidamise protokollid, 12.02.1945-12.04.1945, l 1.

¹³⁷ Tallinna hariduselu 1918-2010, Üldharidus ja hariduskorraldus, Tallinna Haridusamet, koostaja Veronika Varik, Tallinn 2012, lk. 248.

481 ning märtsikuu andmete põhjal 1198 õpilast.¹³⁸ 1946. aastal lahkus Tartu koolidest üle 400 õpilase.¹³⁹ 1947/1948. õppeaastal puudus Tartu koolidest tervislikel põhjustel 355 ja majanduslikel põhjustel 175 õpilast.¹⁴⁰ Tartu Eesti Tööliskoole Keskkoole direktori Kaarel Kotsari sõnul oli peamine koolist puudumise põhjus just töölkäimine.¹⁴¹ Samuti põhjustas koolist kõrvale hoidmist õpilaste ükskõikne suhtumine õppetöösse ja arstitunnistuste kerge väljastamine.¹⁴² Koolide inspektori Jüri Roonurme sõnul tuli linnade ja valdade täitevkomiteedel kindlustada koolikohustuse täitmine. Selleks tuli mõjutada lapsevanemaid, et nad kohustuslikus korras saadaksid lapsed kooli 7-klassilise kooli lõpetamiseni. Samuti tuli täitevkomiteedel välja selgitada koolist puudumise põhjused.¹⁴³

Alljärgnevas tabelis 7 on toodud arvudes Tartu koolide õpilaste puudumine majanduslikel põhjustel 1947.-1952. aastal

Tabel 7. Koolist puudumine majanduslikel põhjustel.¹⁴⁴

Põhjus	1947/48	1948/49	1949/50	1951/52
Koolist puudumine majanduslikel põhjustel	175	43	41	95

Otsene kontroll koolikohustuse täitmise üle lasus klassijuhatajatel, kelle kaudu selgitati välja koolist puudumise põhjused. Esines juhtumeid, kui lapsevanemad ei saatnud lapsi kooli erinevatel ettekäinetel. Kooli ilmusid lapsed alles siis, kui nende vanemad töökoha kaudu haridusosakonda kutsuti ja neile selgitati, milliste vahenditega vanemaid saab sundida lapsi kooli saatma.¹⁴⁵ Õpilase korduva mitteilmumise pärast kooli koostati aktid, mis esitati

¹³⁸ ERA R-941- 3-1332, Toimik nr 48, l 36.

¹³⁹ Algavaks õppeaastaks. – Postimees, 1946, 1. september.

¹⁴⁰ ERA R-14-3-254e, ENSV Haridusministeeriumi Plaani – finants osakond. Haridusosakondade aruanded 1947/48 õppeaasta kohta.

¹⁴¹ Tartu Eesti Tööliskoole keskkool 1946-1947 õppeaastal. – Postimees, 1947, 28. märts.

¹⁴² Tartu Tööliskoole Keskkoole aastavahetusel. – Edasi, 1950, 13. jaanuar.

¹⁴³ Kultuurikomisjonide tööst. – Postimees, 1946, 21. aprill.

¹⁴⁴ ERA R-14-3-254e, ENSV Haridusministeeriumi Plaani – finants osakond. Haridusosakondade aruanded 1947/48 õppeaasta kohta // ERA R-14-3-309a, Haridusosakondade aruanded 1948/49 õppeaasta kohta // ERA 14-3-374, Haridusosakondade aruanded 1949/50 õppeaasta kohta // ERA R-14-3-540, Tartu ja Pärnu oblasti rajoonide haridusosakondade aruanded 1951/52 õ.-a. kohta.

¹⁴⁵ EAA T-20-1-43, ENSV Haridusministeeriumi ja osakonna poolt teostatud koolide inspekteerimise aktid koos lisadega, l 63.

täitevkomitee administratiivkomisjonile, lapsevanemat trahviti. Äärmusliku meetodina esitas haridusosakond rahvakohtule nõude lapse äravõtmiseks vanematelt.¹⁴⁶

Koolist lahkuti erinevatel põhjustel. Peamiseks põhjuseks oli kooli vahetus ja elukoha muutus. 1947/1948. õppeaastal vahetas kooli 816 õpilast, elukoha muutusel lahkus Tartu koolidest 822 õpilast.¹⁴⁷ Koolist lahkumisel sai õpilane dokumendid kätte ainult kooli juhtkonna loal. Kõik lahkunud ja juurdetulnud õpilased märgiti registreerimisraamatusse, kus kajastus lahkumise aeg, põhjus ja millises koolis edasi haridusteed jätkati.¹⁴⁸ Koolikohustuslik laps sai koolist lahkuda ainult siis, kui esitati vastav tõend mujale elama asumise kohta või polikliiniku tõend, et õpilane on tervislikel põhjustel õppetööst vabastatud.¹⁴⁹

Alljärgnevas tabelis 8 on toodud arvudes Tartu koolide õpilaste lahkumine koolivahetuse tõttu 1947.-1952. aastatel.

Tabel 8. Koolist lahkumine kooli vahetuse tõttu.¹⁵⁰

Põhjus	1947/48	1948/49	1949/50	1951/52
Kooli vahetuse tõttu	1694	660	497	1150

Koolitee jäeti pooleli veel nõrga edasijõudmise, vanuse, koolist väljaheitmise, arreteerimise ja surma tõttu. Arvestada tuleb elanikkonna passiivse vastupanuga nõukogude võimule. Vaadeldaval perioodil toimus kollektiviseerimine, mis igapäevases elus kardinaalselt erines koolis õpetatavast ideoloogiast. Samuti kestis endiselt metsavendade võitlus valitseva võimu vastu.¹⁵¹

Elukoha muutus ja väljaspool Eesti NSV-d koolidesse õppima asumise taga võib oletada küüditamist. Näiteks lahkus Tartumaalt 1949. a märtsiküüditamise käigus lisaks vanematele 438 last vanuses 6-10 aastat, 358 last vanuses 11-15 ja 323 last vanuses 16-20 aastat.¹⁵²

¹⁴⁶ EAA T-20-1-43, ENSV Haridusministeeriumi ja osakonna poolt teostatud koolide inspekteerimise aktid koos lisadega, l 25.

¹⁴⁷ ERA R-14-3-254e, ENSV Haridusministeeriumi Plaani – finants osakond. Haridusosakondade aruanded 1947/48 õppeaasta kohta.

¹⁴⁸ EAA T-20-1-43, ENSV Haridusministeeriumi ja osakonna poolt teostatud koolide inspekteerimise aktid koos lisadega, l 25.

¹⁴⁹ Samas, l 73.

¹⁵⁰ ERA R-14-3-254e, ENSV Haridusministeeriumi Plaani – finants osakond. Haridusosakondade aruanded 1947/48 õppeaasta kohta // ERA R-14-3-309a, Haridusosakondade aruanded 1948/49 õppeaasta kohta // ERA 14-3-374, Haridusosakondade aruanded 1949/50 õppeaasta kohta // ERA R-14-3-540, Tartu ja Pärnu oblasti rajoonide haridusosakondade aruanded 1951/52 õ.-a. kohta.

¹⁵¹ R. Taagepera. Homme nägin ma Eestimaad. Tallinn, 1995, lk.37.

¹⁵² A.-R. Tamm. 1949. aasta märtsiküüditamine Tartu linnas ja maakonnas. Tartu, 1998, lk. 67.

Tartu koolide õpilaste arvu suurendasid kohale jäänud Nõukogude armee teenistujate ja 1941.a evakueeritud ning nüüd nõukogude tagalast tagasi toodud lapsed. Nii saabus 1945.a jaanuari lõpus Tartusse Tšeljabinski oblastist Nišni-Uvelskist sinna viidud Kaagvere lastekodu kasvandikud koos kasvatajate ja tehnilise personaliga. Lapsed paigutati Valgas ja Kaagveres ning mujal asuvatesse lastekodudesse.¹⁵³ Õpilaste arvu suurendasid erineva päritoluga leidlapsed, kes toodi Tartu vanemateta laste jaotuspunkti. 1945.a esimeses kvartalis oli arvele võetud 70 last, nende hulgas üks rahvuselt eestlane.¹⁵⁴

Sõjajärgsel ajal esines koolikohustuse täitmisel mitmeid probleeme. Esines puudumisi ning erinevatel põhjustel jäeti alustatud koolitee pooleli. Peamised põhjused, miks puuduti koolist, olid seotud viletsa majandusliku olukorraga. Puudust tunti jalanõudest, riietest ja toiduainetest. „Eriti palju puudujaid oli koolinädala esimesel ja viimasel päeval, selle põhjuseks asjaolu, et maalt pärit õpilased käisid nädalavahetustel kodus söögivarusid täiendamas.“¹⁵⁵ Koolikohustuse täitmise parandamisele aitas kaasa internaatkoolide võrgu laiendamine ja väljaarendamine.¹⁵⁶ Samuti püüti kooliskäimist ja õppeedukust parandada süstemaatilise tundide kontrolliga, mida viisid läbi kooli direktor ja õppealajuhataja.¹⁵⁷

Tihendamaks koostööd kooli ja kodu vahel, korraldati lastevanematele propagandistliku sisuga lektoriume, kus tutvustati nõukogude kooli kasvatuslikke eesmärke. Osavõtt üritustest kujunes siiski oodatust kesisemaks.¹⁵⁸ Õpilaste (kodu) kontrolli eesmärgil kohustati klassijuhatajaid külastama kodusid kuni kaks korda õppeaasta jooksul. Igas veerandis korraldati klasside kaupa lastevanemate koosolekuid. Lahtiste uste raames võisid lapsevanemad päeva jooksul jälgida koolis õppe-ja kasvatustööd. Abi õppe-ja kasvatustöös loodeti ka lastevanemate komiteedelt.¹⁵⁹

Koolitee jäi pooleli või jätkati mujal piirkonnas elukoha vahetuse tõttu, seda vabatahtlikult, kuid ka küüditamise tagajärjel. Koolist lahkumine dokumenteeriti, et säiliks ülevaade õpilase liikumise kohta.

3.4. Õpilaste kuritegevuse ohjeldamine

¹⁵³ Evakueeritud eesti lapsed saabusid nõukogude tagalast Tartusse. – Postimees, 1945, 11. veebruar.

¹⁵⁴ ERA R-14-3-48, Haridusosakondade juhatajate nõupidamiste protokollid, l 21.

¹⁵⁵ Treffoonia. Ühe kooli lugu. Tallinn: Aasta Raamat 2011, lk. 119.

¹⁵⁶ Tallinna hariduselu 1918-2010, Üldharidus ja hariduskorraldus, Tallinna Haridusamet, koostaja Veronika Varik, Tallinn 2012, lk. 284.

¹⁵⁷ EAA T-20-1-99, 1952/1953 õppeaasta õppe-ja kasvatustöö koondaruanne, l 2.

¹⁵⁸ EAA T-20-1-99, 1952/1953 õppeaasta õppe-ja kasvatustöö koondaruanne, l 19.

¹⁵⁹ Samas, l 21.

Koolist puudumine põhjustas omakorda noorte seas kuritegevust. 1953. aasta aprillikuuks registreeriti miilitsa poolt 56 korrariikkumist, neist üle 10 varguse ja röövi, mis oli korda saadetud kooliõpilaste poolt. Tartu õppeasutustes paistsid silma järgnevad õppeasutused: Tartu 8. Seitsmeaastane kool - 16 korrariikkumist, neist 15 huligaanitamist ja 1 rööv; Tartu 4. Keskkool – 16 rikkumist, neist 7 vargust ja röövimist; Tartu 1. Seitsmeaastane kool – 6 huligaanitamist; Tartu 9. Seitsmeaastane kool - 4 huligaanitamist; Tartu 3. Seitsmeaastane kool – 3 huligaanitamise juhtumit.¹⁶⁰ Tartu 4. Keskkoolis osales komsomolibüroo sekretär grupiviisilises varguses.¹⁶¹ Probleeme valmistas alkoholi kuritarvitamine koolinoorte seas. Näiteks müüdi õpilastele alkohoolseid jooke Kalevi tänava baaris, mis omakorda põhjustas õpilaste hulkumist linnas ja võis soodustada koolist puudumist.¹⁶²

Tartu Linnakomitee istungil 1953.a. tunnistati sagenenud kuritegevust õppiva noorsoo hulgas. Kui 1952. aastal registreeriti Tartus 63 rikkumist, siis 1953.a kolme kuu jooksul juba 56 juhtumit. Rööviti ja lõhuti peamiselt kioskeid, müügipunkte ja sööklaid. Tartu 1. Keskkoolis leidis aset relva vargus sõjalise õpetuse klassist ning kooli komsorgi peksmine.¹⁶³

Linnas leviva kuritegevusega olid seotud ka Tartu linna parteiorganisatsiooni kuuluvate kommunistide, sõjaväeteenistujate, õpetajate ja kõrgkoolide õppejõudude lapsed. Nii süüdistati kommunistidest lapsevanemaid Gaislerit, Martjanovit, Nikiforovit, Poljakovat, Ligatsovi, Mosnjovi, Suhovit ja Haritonovit laste hooletusse jätmises ja nõrgas kontrollis. Kõrgkoolide õppejõudude seas tehti märkus Tartu Riikliku Ülikooli professorile Paul Aristele.¹⁶⁴ P. Ariste ei maini oma mälestustes, mis võis olla selle põhjuseks. Võib vaid oletada, et vangis oldud aeg ja süüdistus kodanlikus natsionalismis¹⁶⁵ oli jätnud oma jälje tema edasisele elule.

Koolist puudumine põhjustas halvemal juhul kuritegevust. Lapsevanemate vähene kontroll, koolist puudumine ja hulkumine ning alkoholi tarvitamine lõi soodsa pinnase kuritegevusele. Oma osa mängis sõjajärgne lapsi ümbritsev keskkond. Seadusega pahuksisse sattumise põhjusi võis olla teisi. Tartu 1. Keskkoolis aset leidnu võis olla tingitud isiklikust kättemaksust või antipaatiast.

¹⁶⁰ ERA 148-32-2, Tartu linna partei aktiivi koosoleku protokollid alates 15.04.1953, protokoll nr 4, l 40.

¹⁶¹ EAA T-20-1-99, 1952/1953 õppeaasta õppe-ja kasvatustöö koondaruanne, l 20.

¹⁶² Samas, l 48.

¹⁶³ ERA 148-32-1, Tartu Linna Parteikomitee sekretariaat. Partei konverentsi protokoll. 25-26.06 1953, l 32-36.

¹⁶⁴ ERA 148-32-2, Tartu linna partei aktiivi koosoleku protokollid alates 15.04.1953, protokoll nr 4, l 45.

¹⁶⁵ P. Ariste. Mälestusi. Eesti Kirjanduse Selts 2008, lk. 261-275.

4. peatükk. Koolide majandusküsimuste lahendamine

4.1. Koolimajade taastamine

Teine maailmasõda mõjus laastavalt Tartu hoonetele, millest hävis pea pool (neist põhiosa 1941. aasta juulis ja 1944. aasta suve lõpus),¹⁶⁶ sh purustati 14 koolihoonet. 1944. aasta sügisel alustati õpptööga 13 koolis, neist kuus keskkooli ja seitse mittetäielikku keskkooli.¹⁶⁷ Töö toimus kõikides koolides kahes vahetuses.

1945/1946. õppeaasta alguseks oli täiesti korras Tartu 2. Mittetäielik Keskkool, põhjalikum remont oli teostatud Tartu 6. Keskkoolis ja Tartu 3. Mittetäielikus Keskkoolis. Tartu 1. ja 2. Keskkoolis olid remonttööd veel lõpetamata ning Tartu 4. Keskkoolis ja Tartu 5. Mittetäielikus Keskkoolis polnud suurema remondiga veel alustatudki.¹⁶⁸ 1945. aastal ei jätkunud ruume 45-le klassile.¹⁶⁹ Plaanis oli veel ehitada erikool raskelt kasvatatavate laste jaoks.¹⁷⁰ Tartu maakonnas oli suurem hoonete remont teostatud Uderna ja Hellenurme Mittetäielikes Keskkoolides.¹⁷¹

Lisaks hoonetele vajas korrastamist koolide lähiümbrus, kus asusid kaevikud ja varjendid. Koristatud territooriumidele planeeriti rajada spordirajatised ning kooliaiad.¹⁷² Koolimajade ümbruse korrastamisel kasutati agaralt õpilaste tööjõudu. Nii tuli 1948.a Tartu Linna 6. Keskkooli noortel korrastada 6000 m² kooliterritooriumi.¹⁷³

Koolipinna suurendamiseks otsustati taastada endine Tartu 1. Gümnaasiumi hoone, milleks vajati 1 450 000 rubla ning Kaagvere Lastekodu kooli ja internaatruumide ülesehituseks 730 000 rubla. Samuti otsustati, et koolikruntide laiendamine saab toimuda naaberkruntide osalise või täieliku liitmise teel ning kruntide eraldamine uute koolide ehitamiseks.¹⁷⁴ Tartu Linna RSN Täitevkomitee pöördus abi saamiseks hariduse rahvakomissariaadi poole.¹⁷⁵

Remondiks vajaminevate ehitusmaterjalide osas valitses puudus katusekattest, tellistest, tsemendist, värvist ja muudest vajalikest materjalidest. Ehitustööde varustamine kuulus Tartu Linna TK Haridusosakonna kompetentsi, kes tellis vajaminevad ehitustarbed Tallinnast.

¹⁶⁶ H. Palamets. Lugusid toonasest Tartust. Tartu: Kleio, 2003, lk 281.

¹⁶⁷ J. Lang. Tartu Linna Haridusosakonna aruanne – Postimees 1945, 6.aprill.

¹⁶⁸ Mis puutus silma Tartu koolides kaks päeva enne õppeaasta algust. – Postimees 1945, 1. september.

¹⁶⁹ Tartu koolid 1945.aastal. – Postimees. 1946, 4 jaanuar.

¹⁷⁰ Tartu Haridusosakonna tööst aastavahetusel. – Postimees 1945, 10. jaanuar.

¹⁷¹ Koolide ettevalmistamisele eelseisvaks õppeaastaks. – Postimees, 1945. 19. juuli

¹⁷² Tartumaa koolide kolmas õppeveerand. – Edasi, 1950. 30. märts

¹⁷³ Noored löövad kaasa ühiskondlikel töödel. – Edasi 1948, 20. mai

¹⁷⁴ J. Lang. Tartu Linna Haridusosakonna aruanne – Postimees 1945, 6.aprill.

¹⁷⁵ ERA R-941-2-133, Tartu Linnavalitsuse Rahvahariduse osakond 1944-1945, l 20.

Paraku ei jõudnud hädavajalik ehitustarve alati kohale.¹⁷⁶ Kõige suuremat puudust tunti aknaklaasist, mille tõttu oli 13 koolimajas hädavajalik remont lõpetamata.¹⁷⁷ Raskest majanduslikust olukorrast tulenevalt hangiti ehitusmaterjale ümbruskonnast.¹⁷⁸ Näiteks tootis kohalik ettevõtte „Koolivara“ lisaks koolisisustusele ka ehitusmaterjale.¹⁷⁹ Lihtsamad remonditööd teostati õpetajate ja kooliteenijate poolt, keda hiljem aitasid õpilased ning lapsevanemad. Tööd teostati enne õppeaasta algust ja koolivaheaegadel.¹⁸⁰

Probleeme põhjustasid ehitusettevõtted, kes ei täitnud haridusosakonnaga sõlmitud lepinguid.¹⁸¹ Tartu Linna Remonttööde Kontor ja Ehitustrust nr.3, kes pidid hooneid remontima, ei saanud seda teostada vajalike ehitusmaterjalide puudumisel. Koolidel endil oli aga väga raske vajalikke materjale muretseda, millest tingitult venis hoonete korrastamine. Esines olukordi, kui olid töömehed, siis puudus ehitusmaterjalid ja kui kohale jõudis vajalik ehituseks, polnud jälle ehitajaid.¹⁸²

Tihti valitses ükskõiksus suhtumises oma töösse. Tartu linna 8. Mittetäielikus Keskkoolis kauemat aega remonti teostanud ENSV Kommunaalministeeriumi, Vabariikliku Santechnilise Kontori Tartu osakond jättis remondi lõpetamata, lahkudes koolimajast koos tööriistadega. Sellega seoses kujunes välja olukord, kus kogu hoone küttesüsteem ilmade külmenemisega muutus lõhkemisohtlikuks.¹⁸³ Puudulikult remonditud koolimajad pidasid halvasti sooja ning seetõttu tuli õpilastel talvel külma kannatada.¹⁸⁴

Tartumaa Kõrveküla 7-klassilise kooli ehitustööde kvaliteedi kontrollimisel 1952. a avastati rida puudujääke. Hoones puudus elekter ja veevarustussüsteem, aknad ja uksed olid valmistatud niiskest puidust, mis kuivamisel lõhenes. Aknad käändusid kuivamisel sedavõrd, et nende sulgemine muutus võimatuks.. Niiskele puit- ja krohvipinnale kantud värv koordus, murenesid betoonelemendid. Lisaks eelnenule esines palju muid puudujääke. Samas toimus koolis õppetöö.¹⁸⁵ Kooli ehitust finantseeriti NSV Liidu Põllumajanduspanga Tartu Oblastikontori kaudu.¹⁸⁶

Leevendust majanduslikele probleemidele loodeti leida viisteistpäevakutes, mille eesmärgiks seati hoonete korrastamine. Üritusele üritati kaasata šeflusettevõtteid, lapsevanemaid ning

¹⁷⁶ Tartu koolide remonttööd arenevad üldiselt hästi. – Edasi 1948, 9 juuni.

¹⁷⁷ ERA R-14-3-48, Haridusosakondade juhatajate nõupidamiste protokollid 12.02.1945 12.04.1945, l 10-17.

¹⁷⁸ Tartu koolide remonttööd arenevad üldiselt hästi. – Edasi 1948, 9. juuni

¹⁷⁹ „Koolivara“ töötajatelt I. Maiks. – Edasi 1949, 27. aprill.

¹⁸⁰ J. Lang. Tartu Linna Haridusosakonna aruanne – Postimees 1945, 6.aprill.

¹⁸¹ Tartu koolid 1945.aastal. - Postimees, 1946, 4 jaanuar.

¹⁸² ERA R-14-3-48, Haridusosakondade juhatajate nõupidamiste protokollid 12.02.1945 12.04.1945, l 10-17.

¹⁸³ ERA 148-32-24, Tartu linna Parteikomiteele. Kaust nr 5. Kirjavahetus. Komisjoni esimees E. Einasto, l 17.

¹⁸⁴ Koolide ettevalmistamisele eelseisvaks õppeaastaks. – Postimees 1945, 19. juuli.

¹⁸⁵ ERA R-941-2-2293, Kontrollaktid koolide ehitamise plaanide täitmise kohta, l 54.

¹⁸⁶ Samas, l 62.

vanemate klasside õpilasi, kes abistaksid remonttööde teostamist oskustööliste ja transpordiga.¹⁸⁷

Koolide- ja lasteaedade remontimiseks ning vajaliku mööbliga varustamiseks töötas nõukogude võim välja abisüsteemi, mille alusel oodati abi suurematelt majandusettevõtetelt, keda kutsuti šeffideks. Ettevõtetele tähendas selline kohustus niigi väheste ressursside kulutamist. Võimaluse korral aidati siiski kaasa, vältides nii otsest vastuolu võimudega. 1945/1946. õppeaastal ei jäädud rahule šeffide tegevusega,¹⁸⁸ välja arvatud Tartu Kaubastu, kelle hoolealuseks oli Tartu 1. Mittetäielik Keskkool.¹⁸⁹ 1946. aastal kujunesid šeflussidemed Tartu koolide ja ettevõtete vahel järgmiselt: Arstiriistade tööstus – 4. Mittetäielik Keskkool; Tartu Nahakombinaat ja Ehitustrust nr. 3 – Tartu 4. Keskkool; Tartu Piimakombinaat - 6. Keskkool; Tartu Kammivabrik ja Tartu Lihakombinaat – 5. Mittetäielik Keskkool; Tartu Telefonivabrik – 3. ja 6. Mittetäielik Keskkool. 1947.a lisandus šeffide nimekirja Tartu Tööstuskombinaat, Tartu Õlletehas ja Küttekontor - kes abistasid 1. ja 5. Keskkooli; 2. ja 3. Keskkooli šeffideks osutusid Tartu TK Kommunaalosakond, Autobaas nr 4, Tartu Metsatööstuskeskus ja Tartu Raudteesõlm; 4. Keskkooli abistasid remondi teostamisel Peipsi Jõelaevandus ja Ehitustrust nr. 3; 6. Keskkooliga sõlmisid abistamislepingu piimakombinaat, leivakombinaat ja „Kemaks“. Eeskujulikult ja ennetähtaegselt teostas oma kohustuse Tartu Arstiriistade tööstus, laitust avaldati Tartu Töõndusliidule. Olles šefiks Kergetööstustehnikumile, ei abistatud piisavalt kooli hoonete remontimisel, kuigi vahendeid jätkus.¹⁹⁰ Šeffideks olid oodatud ka sõjaväeosad.¹⁹¹

Sõjajärgne Tartu oli varemetes. Hariduselu taastamiseks tuli remontida ja korrastada purustatud koolihooned. Lisaks hoonetele vajab korrastamist kooli ümbrus. Esmajoones otsustati taastada vähem materiaalseid ressursse vajavad hooned. Puudust tunti ehitusmaterjalidest, eriti klaasist. Probleeme põhjustas ka tööjõu puudus ning selle madal kvaliteet. Nii teostati esmased taastamistööd õpetajate, lastevanemate ning koolidele määratud šeflusettevõtete poolt. Probleem püsis ka järgnevatel aastatel. 1947. aastal märgiti, et endiselt oli Tartu 1. Keskkoolis remont lõpetamata. Paljud aknad olid kaetud papiga ning õpetajate

¹⁸⁷ Juhend koolide, tehnikumide, õpetajate seminaride ja õpetajate instituutide ning laste asutiste hoonete, inventari ja mööbli remondi ning küttega varustamise 15-päevaku läbiviimiseks 8. juunist kuni 22. Juunini. Postimees. – 1947, 5. juuni.

¹⁸⁸ ERA R-14-3-48, Haridusosakondade juhatajate nõupidamise protokollid, l 8.

¹⁸⁹ Tartu koolid 1945.aastal. – Postimees, 1945, 4. jaanuar.

¹⁹⁰ Šefid abistavad koole. - Postimees, 1947, 5. juuni.

¹⁹¹ J. Roonurm. Kultuurikomisjonide tööst – Postimees, 1945, 4. aprill.

tuba korrastamata.¹⁹² Suuremaid töösaavutusi loodeti ette näidata 1. juuliks 1950, mil täitus Eesti NSV kümnes aastapäev.¹⁹³

4.2 Koolide sisustamine ja õppevahenditega varustamine

Sõjajärgsed koolimajad ja nende sisustus olid rüüstatud, lõhutud või laiali veetud. Kõikides haridusasutustes tunti puudust laudadest, toolidest ja muust õppetöös vajalikust inventarist. Haridusosakonna juhataja Jaak Seeru sõnul valitses kõige suurem puudus mööblist Tartu 1. ja 2. Mittetäielikus Keskkoolis. Kõige paremini olid sõja üle elanud Tartu 1. ja 6. Keskkooli raamatukogud.¹⁹⁴

Koolides püüti alguses sisustust taastada oma jõul, näiteks Tartu Linna 2. Lasteaia kasvatajad korjasid kokku laiali kantud mööbli ja tõid omal jõul ning algatusel tagasi.¹⁹⁵ Paljude koolide vara oli sõja ajal viidud Tartu 1. Keskkooli, kust see tuli teistele tagastada.¹⁹⁶ Põhiliselt loodeti aga sisustuse hankimisel kohaliku täitevkomitee abile.¹⁹⁷ Nii valmistati 1950. aastal Tartumaa koolidele haridusosakonna tellimusel 1225 koolipinki ja 210 klassitahvlit.¹⁹⁸

Puudulik oli õpilaste varustamine õppevahenditega. Näiteks tuli 1944/1945. õppeaastal iga viie õpilase kohta üks pliiats. Kirjutamiseks oli vihikuid, paberit ja tinti, kuid vajalikke sulgi polnud saada. Ajaloos ja maateaduses jõudsid aga õpikud liiga hilja pärale ning puudusid seinakaardid.¹⁹⁹ Uusi õpikuid ei jätkunud veel 1952/1953. õppeaastalgi, kuigi koolid täitsid neile määratud vanade õpikute kokkuostu plaani.²⁰⁰

Probleemi püüdsid õpetajad ise lahendada. Näiteks viisid Tartumaa Pala kooli õpetajad ise läbi õppevahendite (pliiatsid, paber) korjanduse ja jagasid need õpilaste vahel.²⁰¹

Hariduse Rahvakomissariaat kehtestas ühtse süsteemi. Selle kohaselt pidid koolid 15. veebruariks 1945 valima endale kaupluse, kust õppevahendeid osta. Seejuures ei lubatud aasta jooksul ümberregistreerimist teostada. Tartus varustasid koole kauplused Akadeemiline Raamat (Ülikooli 15) ja Kirjavara (Suurturu 16). Haridusosakonnast saadud varustuskaardi üks osa, millega kool registreeriti vastavas kaupluses ostjaks (kinnituseks ka juhataja allkiri),

¹⁹² Tartu koolide olukord nõuab parandamist. – Postimees 1947, 30. märts.

¹⁹³ Tartumaa koolide kolmas õppeveerand. – Edasi 1950, 30. märts

¹⁹⁴ Tartu koolid 1945. aastal. – Postimees, 1946, 4. jaanuar.

¹⁹⁵ Tartu linna 2. Lasteaia avati punanurk. – Postimees, 1945, 17. jaanuar.

¹⁹⁶ Treffoonia. Ühe kooli lugu. Tallinn: Aasta Raamat, 2011, lk 97.

¹⁹⁷ J. Lang. Tartu linna TK Haridusosakonna aruanne. – Postimees, 1945, 6. aprill.

¹⁹⁸ Tartumaa õpetajate nõupidamiselt. – Edasi, 1950, 13. jaanuar.

¹⁹⁹ ERA R-14-3-48, Haridusosakondade juhatajate nõupidamise protokollid 12.02.1945 - 12.04.1945, l10-17.

²⁰⁰ EAA T-20-1-99, 1952/1953 õppeaasta õppe- ja kasvatustöö koondaruanne, l 22.

²⁰¹ Pala koolielust. – Postimees, 1945, 31. jaanuar.

jäi koolile. Teine osa kaardist jäi kauplusele toimingu tõendiks ja kolmanda osa saatis kauplus oma keskusele (RKK Müügikeskusele või ETKVL-le). Järgnevalt saatis kauplus vastavalt õpilaste arvule koolidele määratud kauba (kirjutusvahendid jms). Ostude puhul tehti vastavad märked nii kooli kui kaupluse varustuskaardi lõigetele.²⁰²

Koolide sisustus ja õppevahendid olid sõja ajal lõhutud ja laiali veetud. Koos õppetöö algusega kujunes sellest tõsine probleem. Koolitöötajate omal algatusel korjati laiali veetud kooli mööbel linna pealt kokku. Samuti teostati sisustuse remonti olemasolevate vahendite ja inimestega. Abi loodeti täitevkomiteelt. Lahendamaks õppevahendite puudust, kehtestas Hariduse Rahvakomissariaat ühtse süsteemi, mille alusel jagati vajalikud koolitarbed läbi kaubandusvõrgu. Palju abi osutasid õpetajad antud probleemi lahendamisel. Kokku koguti paberit ja kirjutustarbeid, leevendades nii õppevahendite puudust.

4.3. Koolide kommunaalprobleemide lahendamine

1947/1948. õppeaastal toimus õppetöö Tartus kolmeteistkümnes koolihoones. Nendest üheksas oli ahiküte, kolm töötas kohalikul keskkütel ja üks segakütel.²⁰³

Sõjajärgses Tartus ja Tartumaa koolides valitses suur puudus küttepuude osas. Tartu linna Täitevkomitee 9.03.1945.a koosolekul tõdeti, et küttepuid jätkub lasteasutustele vaid kaheks nädalaks.²⁰⁴

Kütte puuduse põhjuseks toodi kütte varumisetevõtete oskamatus organiseerida tööd. Puudus vajalik töögraafik, milles oleks fikseeritud töötajate arv ja töönorm, töötajate brigaadid olid komplekteeritud juhuslikult ning puudust tunti tööriistadest. Samuti polnud hoolitsetud tootlustamise ning metsa väljaveo transpordi eest.²⁰⁵

1945.aasta augustikuuks oli paremini varustatud Tartu 1. Keskkool ja Tartu 2. Keskkool, kus oli varutud pool vajaminevast küttest. Kõige eesrindlikum oli Tartu 6. Keskkool, kus oli varutud 100% vajaminevast küttepuudest. Metsa ülestöötamine ja puude lotjadega kohale toimetamine toimus õpetajate ja kooliteenijate otsesel kaasabil. Ka teistel koolidel soovitati järgida Tartu 6. Keskkooli kogemust kütte varumisel ning kasutama šeffide abi transpordi korraldamisel. Tartu 3. Keskkool, Tartu 1. ja 5. Mittetäielik Keskkool, mis töötasid

²⁰² Koolide varustamise kord. – Postimees, 1945. 14.veebruar.

²⁰³ EAA T-20-1-26, Allasutuste 1949/48 õ.a. passid, l 31.

²⁰⁴ ERA R-941-2-133, Toimik nr. 49, l 13.

²⁰⁵ On viimane aeg Tartu kütteküsimuse lahendamiseks. - Postimees 1945, 2.august.

keskküttel, olid varustatud põlevkiviga.²⁰⁶ Esile tõsteti kommunistlikke noori, kes aitasid talvel metsa üles töötada.²⁰⁷

1945. aasta septembrikuu seisuga oli Tartu koolide tarbeks varutud 32% ning lasteaeade jaoks 40% vajaminevast aasta küttekogusest.²⁰⁸ Puukütte puudusel köeti Tartu 1. Keskkoolis mõnda aega ahje kivisöe ja põlevkiviga, mille tagajärjel ahjud kiiresti purunesid.²⁰⁹

Tartu koolide küttevajaduseks 1947/1948. õppeaastal hinnati 3996 m³, jaanuariks oli sellest ära tarvitatud juba 3867,5 m³.²¹⁰

Kütte puudusest ja külmadest ruumidest tingituna katkestati õppetöö 10. jaanuaril 1945.a. Tartumaal Kõrveküla Mittetäielikus Keskkoolis. Korduvatele küttepuude nõudmisele ei reageerinud Tartu valla Täitevkomitee, jättes nii täitmata talle pandud kohustused. Sealjuures töötas kool juba pikemat aega kütmata ruumides.²¹¹ 1945.a. veebruariks oli koolidel küttepuude tagavara lõppenud ja õpilastel ning õpetajatel tuli töötada kütmata ruumides. Koolide kütteprobleeme süvendas asjaolu, et metsa sai kätte ainult kohemakstava kännuraha eest ning vallad ei olnud rahapuudusel seda kohe kätte saanud.²¹²

Küttepuude puudusel oli koolides õppetöö seisnud järgmiselt: Mooritsa algkool Kuremaa vallas 52; Palamuse Mittetäielik Keskkool, Kuremaa vallas 42; Keedina Mittetäielik Keskkool, Keedina vallas 16; Visusti algkool, Kaarepera vallas 15 ja Vaimastvere mt.kk, Vaimastvere vallas 9 õppepäeva. Kokku katkestati õppetöö 6 algkoolis (86 õppepäeva) ja 9 mittetäielikus keskkoolis (91 õppepäeva).²¹³

Koolihoonete varustamine küttega kujutas tõsist probleemi sõjajärgsel ajal. Halvasti organiseeritud metsa ülestöötlemine, puudulik transport ja ametkondade suutmatus probleemi lahendada, mõjutas koolielu organiseerimist kütteperioodil. Puuduliku kütmise tagajärjel valitses hoones madal temperatuur, millest tingituna seiskus õppetöö.²¹⁴ Tartu 1. Keskkooli

²⁰⁶ Algavaks õppeaastaks koolimajad korda. – Postimees 1945, 22. august.

²⁰⁷ Kommunistlikud noored metsatööl. – Postimees 1946, 12 märts.

²⁰⁸ Kindlustagem küte eelolevaks talveks. – Postimees, 1946, 23. september.

²⁰⁹ Treffoonia. Ühe kooli lugu. Tallinn: Aasta Raamat, 2011, lk 98.

²¹⁰ EAA T-20-1-26, Allasutuste 1949/48 õ.a. passid, l 31.

²¹¹ ERA R-941-3-1332, Toimik nr 48, l 3.

²¹² ERA R-14-3-48, Haridusosakondade juhatajate nõupidamiste protokollid 12.02.1945 12.04.1945, l 10-17.

²¹³ ERA R-941- 2-1332, Toimik nr 48, l 13.

²¹⁴ ERA 148-32-24, Tartu Linna Parteikomiteele. Kaust nr 5. Kirjavahetus. Komisjoni esimees E. Einasto, l 17.

õpetajate meenutuse järgi olid ruumid talviti üsna jahedad. Mõnikord hommikuti tuli alustada tundi ahju tule tegemisega.²¹⁵ Ka 1950. aastal püsis kütteprobleem endiselt aktuaalne.²¹⁶

Lisaks kütte puudusele raskendas õppetöö organiseerimist paljudes koolides elektrivalguse puudumine. Näiteks 1949.a märtsikuus töötas Kaagvere lastekodu ilma elektrivalguseta.²¹⁷

Elektrienergiaga vajaduse suurenemine koolides oli tingitud peamiselt kolmandate õppevahetuste suurenenud vajadusest.²¹⁸ Nii töötas 1949/50. õ.a. Tartu I Keskkooli hoones kolm kooli, sealjuures 1. Töölisnoorte Kool töötas kella 12.00 (24.00) ja veel hilisemal ajal.²¹⁹

Tartu Haridusosakonna juhataja Juhan Langi ettepaneku kohaselt tuli varuda igale koolile, kus puudub senini elektrivalgustus, 10 kw voolu igaks kuuks. Täitevkomitee otsuse kohaselt otsustati puudujääv valgusvool võtta erakorterite arvelt.²²⁰

Tõsist probleemi valmistas Tartu ja Tartumaa koolidele kütte puudus. Küttepuude puudusel tuli õppetööd läbi viia jahedates ruumides. Vähe köetud või hoopis kütmata ruumid põhjustasid õppetöö katkemist. Kütte vähesuse peamiseks põhjuseks oli kohalike täitevkomiteede oskamatus organiseerida metsa üles töötlemist ja kohale toimetamist. Seetõttu olidki paremini varustatud koolimajad, kus kütte varumisel lõi kaasa kooli personal.

4.4. Õpilaste olmeküsimuste lahendamine

Sõjajärgses koolielus oli palju probleeme ka elementaarsete sanitaarõuete tagamisega, sest puudus oli isegi harjadest, lappidest, pangedest jms. Puudulikud hügieenitingimused aga löid soodsa pinna nakkushaiguste levikuks. Hoolimata tarvitusele võetud ettevaatusabinõudest, esines Kaagvere lastekodus nakkushaigusi: kahel juhul tuulerõugeid ja 24 juhul leetreid. Lastest (100 kasvandikku) 75% leiti kopsunäärmete röntgenoloogilisi leide, mis viitas kopsutuberkuloosi sagedasele esinemisele sõjajärgsetel aastatel. Reageerides olukorrale, kuulutati lastekodus välja sanitaarne seisukord.²²¹

Sõjajärgsetel aastatel esines õpilastel palju probleeme rõivaste ja jalanõudega. Olemasolevate õpilaste jaoks määratud jalanõud olid tihti liiga väikesed ning puudust tunti jalatsite parandamiseks vajalikust materjalist.²²² Lahendamaks olukorda, jagas Tartu Linna

²¹⁵ Treffoonia. Ühe kooli lugu. Tallinn: Aasta Raamat, 2011, lk. 98.

²¹⁶ Tartumaa koolid kolmandal õppeveerandil. – Edasi, 1950, 30. märts.

²¹⁷ EAA T-20-1-29, Tartu Linna TSN TK Haridusosakond. Lasteasutuste inspekteerimise aktid, l 3-6.

²¹⁸ EAA T- 20-1-26, Allasutuste 1949/50 õ.a. passid, l 34.

²¹⁹ Samas, l 117.

²²⁰ ERA R-941-2-133, Tartu Linnavalitsuse Rahvahariduse osakond 1944-1945, l 20.

²²¹ EAA 20-1-29, Lasteasutuste inspekteerimise aktid 14.03.1949-22.12.1949, l 20.

²²² ERA R-941-2-133, Tartu Linnavalitsuse Rahvahariduse osakond 1944-1945, l 20.

Haridusosakond 1945. aastal mittetäielikele keskkoolidele, keskkoolidele ja lasteaedade kasvandikele 1090 paari nahast saapaid ja kingi. Tallinna Varustussektori andmete kohaselt oli järgnemas veel 410 paari. Läbi Tartumaa Haridusosakonna jagati 580 paari jalatseid maakoolide õpetajaile ja õpilastele, saabumas oli veel 520 paari lastesaapaid.²²³ Korrapärase koolikohustuse kindlustamiseks andis Tartumaa Haridusosakond toetust riiete ja jalanõude näol üle 102 000 rubla väärtuses 437 õpilasele.²²⁴

Sooja toitu saadi tänu kooli lastevanemate komitee poolsele organiseerimisele. Vajalikud toiduained osteti kaubastult ja kolhoosidest²²⁵ Haridusosakonna poolt jagati kõikides Tartu koolides õpilastele suhkruga teed ja saia.²²⁶ Toiduaineid internaadis elavatele õpilastele loodeti saada nn koolitaludest.²²⁷

Puudust tunti kõige elementaarsematest puhastusvahenditest, nagu seep, harjad ja panged. Puudulik sanitaarolukord põhjustas erinevaid nakkushaigusi, mis võisid lõppeda surmaga. Parem polnud olukord riiete ja jalanõude osas. Läbi Tartu ja Tartumaa Haridusosakonna organiseeriti abivajavatele lastele nii saapaid kui kingi. Sõjajärgsel ajal võimaldas haridusosakond kõikidele õpilastele minimaalse koolilõuna, mis koosnes teest suhkruga ja mille juurde kuulus saialõik. Toekamat lõunat saadi mõningates koolides tänu lastevanemate komitee poolt organiseeritud toiduainetele.

²²³ Jalanõud koolidele. Postimees, 1945, 10. veebruar.

²²⁴ Tartumaa õpetajate nõupidamiselt. – Edasi, 1950, 13. jaanuar.

²²⁵ EAA T-20-1-91, 1952/ 1953 õppeaasta koolide passid, l 56.

²²⁶ Edusammud Tartu koolide töös. – Postimees, 1945, 9. detsember.

²²⁷ Õpetajate täiendseminar. – Postimees, 1946, 6. jaanuar.

Kokkuvõte

Koos nõukogude võimu taaskehtestamisega Eestis asuti organiseerima hariduselu ka Tartus ja Tartumaal. Haridusosakondade tegevus lähtus 1940. aasta rahvahariduse osakonna põhimäärusest. Haridusosakondadel lasus kohustus organiseerida koolide, lasteaedade, klubide ja teiste haridusasutuste ehitusplaanide väljatöötamine ja tehniline järelevalve. Samuti tuli koostada osakonnale alluvate asutuste tegevusaruanded, need statistiliselt läbi töötada ja tulemused tähtajaliselt kõrgemalseisvatele valitsemisorganitele esitada. Lisaks tuli osakonnal teostada järelevalvet allasutustes valitsuse ja partei otsuste ning hariduse rahvakomissariaadi käskkirjade ning juhendite täitmise üle. Haridusosakonna juhatajaks määrati tavaliselt parteilise minevikuga või Venemaa päritoluga isikud, kes vastutasid osakonna komplekteerimise ja tegevuse eest. Tartu linna ja Tartu maakonna Haridusosakondade juhatajad püsisid oma ametis suhteliselt lühikest aega.

Tartu ja Tartumaa Haridusosakonda kuuluvate koolide inspektorite ülesandeks oli koolide ja muude lasteasutuste süstemaatiline kontrollimine. Inspekteerimist teostati iseseisvalt, samuti koos Eesti NSV Rahvahariduse ministeeriumi esindajatega. Avastatud puuduste kohta tehti ettekirjutised ja määrati likvideerimise aeg. Probleemiks kujunes koolide inspektorite ametikohtade täitmine sobivate isikutega. Kaotamaks tööjõu puudust, stimuleeriti inspektoreid suurema töötasuga, lisatoiduainete ja taliriietusega. Paraku ei kaotanud antud meetodid probleemi ega parandanud inspekteerimise kvaliteeti.

Sõjajärgsetel aastatel tunti teravat puudust kvalifitseeritud pedagoogidest. Õpetajate puuduse peamiseks põhjuseks oli asjaolu, et nõukogude võim ei pidanud sobivaks pedagooge, kes olid iseseisvas Eestis kuulunud poliitilistesse parteidesse ja teistesse organisatsioonidesse. Samuti kuulusid väljavahetamisele õpetajad, kes olid seotud teenistusega Saksa sõjaväes. Tööjõu puuduse tagajärjel tuli olemasolevatel õpetajatel töötada kohakaasluse alusel kahel või kolmel töökohal. Korvamaks puudujääki, rakendati tööle ametialase hariduseta õpetajaid, kes omandasid haridust erinevatel kursustel. Edasiõppivate õpetajate õppimisvõimalusi piiras ülekoormatus ainetundidega ja rohked ühiskondlikud ülesanded. Esines olukordi, kui õpingud jäid lõpetamata edasijõudmatuse tõttu.

Toetamaks õpetajaid, korraldas Tartu Haridusosakonnale alluv pedagoogiline kabinet individuaalseid konsultatsioone, kus õpetati töökavade koostamist ja metoodiliste ringide organiseerimist. Samuti arutati tähtsamate ainete, nagu eesti ja vene keel ning ajalugu, õpetamise metoodikat.

Vastavalt kehtestatud korrale tuli õpetajatel omandada nõutav poliithariduslik tase. Selleks suunati õpetajad ja koolijuhid ennast täiendama marksismi-leninismi ülikooli. Töö toimus seminari vormis, kestvusega kaks aastat. Võimalik oli omandada ka iseseisvalt vajalikud materjalid. Oluliseks loeti, et õpetajad võtaksid omaks nõukogude ideoloogilised tõekspidamised ning täiendaksid end pidevat poliitiliselt. Paraku ei kiirustatud kasutama loodud võimalusi. Seda tõendab vähene osavõtt kursustest.

Õpetajate töökohustuste hulka kuulus klassiväline õppetöö, mille eesmärgiks oli õppivate noorte vaba aja sisustamine. Korrastati koolide ümbrust, rajati koolide katseaedu ja võimalusel teostati kooliruumide remonti. Lisaks töötasid erinevad huviringid. Valimiste - eelsel ajal rakendati õpilased koos õpetajatega propagandatööle. Suvevaheajal koondati õpilased olemasolevate kohtade alusel pioneerilaagritesse. Esmajärjekorras olid lööktöölise ja rindel sõdinud vanemate lapsed. Sõjajärgseil aastail sai klassivälise töö edendamisele takistuseks ruumikitsikus. Eriti tugevalt andis see tunda koolides, kus töötati mitmes vahetuses. Kuigi klassi- ja koolivälist tegevust läbisid kommunistliku kasvatuse ideed, kaalus lastele pakutav huvialane tegevus üles ideoloogilise mõjutuse.

Pioneer- ja komsomoliorganisatsioonide tegevus kuulus lahutamatult nõukogude koolisüsteemi. Neilt noortelt oodati nõukogude ideaalide ellu viimist ja edasi kandmist. Pioneerid ja komnoored pidid oma eeskujuliku õppimise ja käitumisega olema eeskujuks teistele õpilastele. Samuti oodati neilt abi õpetajatele tundides ja väljaspool kooli. Lisaks rakendati neid aktiivsele propagandatööle. Siiski vaadati õpilaste seas pioneeridele ja komnoortele üldiselt viltu ning hoiti võimalusel nende tegevusest pigem eemale. Tallinnas toimunud Eesti NSV maakondade ja linnade täitevkomiteede haridusosakondade juhatajate nõupidamisel tõdeti, et poliitiline kasvatustöö pioneerorganisatsiooni alal osutus puudulikuks. Süüdistati ka lapsevanemaid. Paraku oli kooli- ja klassiväline töö tihedalt läbi põimunud pioneeride ja komnoorte ettevõtmistega, mistõttu olid paljud õpilased sunnitud üritustel ja mitmesugustes huviringides osalemiseks organisatsiooni liikmeks astuma.

Suureks probleemiks sõjajärgsel ajal oli koolikohustusest kõrvale kaldumine või koolist lahkumine. Peamiseks põhjuseks oli vilets majanduslik olukord. Puudust tunti jalanõudest, riietest ja toiduainetest. Koolitee jäeti pooleli või jätkati mujal piirkonnas elukoha vahetuse tõttu, sealhulgas küüditamise tagajärjel. Koolist lahkumine dokumenteeriti, et säiliks ülevaade õpilase liikumise kohta.

Koolikohustuse täitmise parandamisele aitas kaasa internaatkoolide võrgu laiendamine ja väljaarendamine. Samuti püüti kooliskäimist ja õppeedukust parandada süstemaatilise tundide kontrolliga, mida viisid läbi kooli direktor ja õppealajuhataja.

Tihendamaks koostööd kooli ja kodu vahel, korraldati lastevanematele propagandistliku sisuga lektooriume, kus tutvustati nõukogude kooli kasvatuslikke eesmärke. Klassijuhatajaid kohustati külastama kodusid kuni kaks korda õppeaasta jooksul. Igas veerandis korraldati koolis klasside kaupa lastevanemate koosolekuid. Lahtiste uste raames võisid lapsevanemad päeva jooksu jälgida koolis õppe-ja kasvatustööd. Abi loodeti ka lastevanemate komiteedelt. Hariduselu taastamiseks tuli remontida ja korrastada purustatud koolihooned. Lisaks hoonetele vajab korrastamist kooli ümbrus. Esmajoones otsustati taastada vähem ressursse vajavad hooned. Puudust tunti ehitusmaterjalidest, eriti klaasist. Probleeme põhjustas ka tööjõu puudus ning selle madal kvaliteet. Nii teostati esmased taastamistööd õpetajate, lastevanemate ning koolidele määratud šeflusettevõtete poolt. Probleem püsis ka järgnevatel aastatel. Koolide sisustus ja õppevahendid olid sõja ajal lõhutud ja laiali veetud. Palju probleeme lahendati koolitöötajate omapoolsel algatusel. Kokku koguti paberit ja kirjutustarbeid, leevendades nii õppevahendite puudust. Abi loodeti täitevkomiteelt. Lahendamaks õppevahendite puudust, kehtestas Hariduse Rahvakomissariaat ühtse süsteemi, mille alusel jagati vajalikud koolitarbed läbi kaubandusvõrgu.

Tõsist probleemi valmistas Tartu ja Tartumaa koolidele kütte puudus. Tavaline oli, et õppetööd tuli läbi viia jahedates klassiruumides. Vähe köetud või hoopis kütmata ruumid põhjustasid õppetöö katkemist. Kütte vähesuse peamiseks põhjuseks oli kohalike täitevkomiteede oskamatus organiseerida metsa üles töötlemist ja kohale toimetamist. Seetõttu olidki paremini varustatud koolimajad, kus kütte varumisel lõi kaasa koolipersonal. Puudust tunti kõige elementaarsematest puhastusvahenditest, nagu seep, harjad ja panged. Puudulik sanitaarolukord põhjustas erinevaid nakkushaigusi, mis võisid lõppeda surmaga. Sõjajärgsel ajal võimaldas haridusosakond kõikidele õpilastele minimaalse koolilõuna, mis koosnes teest suhkruga ja mille juurde kuulus saialõik. Toekamat lõunat saadi mõningates koolides tänu lastevanemate komitee poolt organiseeritud toiduainetele.

Sõjajärgsed probleemid Tartus ja Tartumaal sarnanesid Eesti teiste linnade ja maakondade sõjajärgsete probleemidega. Puudus valitses kõigis eluvaldkondades. Määravaks sai probleemide lahendamisel kohalike täitevkomiteede ja koolide juhtkonna oskus. Palju sõltus koolielus pedagoogilise kaadri tahtest olukorras, kus ideoloogiat hinnati tähtsamaks kui hariduse kvaliteeti. Oma rolli mängis kohalik parteiorganisatsioon, mis tegeles peamiselt ideoloogilise suunamisega ja järelvalvega haridusalastes ning majandusküsimustes.

Summary

Education management in Tartu during the postwar Stalinism

Along with the re-establishment of Soviet power in Estonia, education was also organised in Tartu. Actions of the departments of education were based on the statute of the department of the public education in 1940. The departments of education were obligated to develop schools, kindergartens, clubs and other educational institutions construction plans and technical supervision. Also, activity reports had to be prepared for the department's subordinate institutions, analyse them statistically and present the results to the superiors. In addition to that, the department had to supervise that the government's and parties' decisions and People's Commissariat's decrees and instructions were executed properly in subordinate institutions. People with Russian origin or people being in parties were designated as heads of the departments of education and they were responsible for taking on employees and the whole operation of the department. Heads of the departments of education in Tartu and Tartu county were in position for quite a short time.

Inspectors were assigned to systematically check schools and other child-care institutions that were part of the Department of Education in Tartu and Tartu county. Inspections were carried out independently together with representatives from Estonian SSR Public Education ministry. When deficiencies were discovered, injunctions were issued and a time was set to eliminate them. It was problematic to fill the positions of inspectors with appropriate individuals. In order to eliminate the shortage of workforce, inspectors were stimulated by higher salaries, additional food and winter clothing. Unfortunately, this did not solve the problem in general nor the quality of inspection.

After the war, there was a shortage of qualified pedagogical staff. The lack of teachers was mainly due to the fact that the Soviet power did not consider teachers who had belonged to a political party and other organisations in the independent Estonia appropriate pedagogues. Also, teachers who had been in service in Germany army, were replaced. To compensate labour shortage, existing teachers had to have two or three jobs and teachers without proper education but who studied in various courses, were employed. Teachers were more often unable to study further because they were overworked and had numerous civic and social

responsibilities. Situations occurred where teachers could not graduate because of underachievement.

In order to support teachers, a pedagogical office working under the Department of Education in Tartu, offered individual consultations, where the teacher could learn how to make work plans and organise methodical groups. Furthermore, teaching methodology of more important subjects such as Estonian, Russian and history were discussed.

According to the established procedure, the teachers had to acquire the required level of political education. In view of this, teachers and headmasters had to complement themselves in the Marxist-Leninist universities. The work was conducted in the form of a seminar, lasting two years. It was possible to acquire necessary materials independently. It was considered important for teachers to adopt the ideological beliefs of the Soviet and complement themselves continually in the matters of politics. Unfortunately, teachers were not in a hurry to use the opportunities. It is proven by the lack of participants in the courses.

Part of the teachers' work was out-of-school learning with the aim of helping students spend their free time. School surroundings were tidied, school gardens were established, and repairs were carried out in school premises. Variety of hobby groups took place. During the time of election, students together with teachers were doing propaganda. During the summer holidays, students were grouped on the basis of available places in pioneer camps. The places were first and foremost given to the children whose parents had fought in the war front or whose parents were udarniks. After the war, room shortage became an obstacle for promoting out-of-school learning. In particular, it was felt strongly in schools where there were number of shifts. Even though communistic ideas were prevalent in out-of-school learning and extracurricular activities, the activities offered to children outweighed the ideological influences.

Pioneer and komsomol organisations were a big part of Soviet's school system. These youngsters had to carry on the Soviet's ideals. Pioneers and Komsomol youngsters had to set an example for other students with their excellent learning and behaviour. In addition, they were expected to help teachers in school as well as out of school. Also, they were actively involved in propaganda work. However, pioneers and komsomol youngsters were not popular among their peers and their activities were mostly avoided. It was noted that political education among pioneers was inadequate. The parents were also blamed. Unfortunately, the school and extracurricular activities were often intertwined with pioneer and komsomol

youngsters activities, which meant that students had to become members of variety of organisations.

One of the problems in post-war era was leaving school or deviating from compulsory school attendance. The main reason was the poor economic situation. There was lack of footwear, clothes and food. Students left school or continued their studies elsewhere because of moving or deportation. Leaving school was documented, in order to maintain an overview of the student.

In order to enhance school attendance, boarding school network was developed and expanded. Headmasters and head teachers checked lessons systematically in order to improve attendance and academic success.

To increase cooperation between school and home, lectures were organised for parents. The lectures were propagandistic in nature and introduced Soviet's educational goals. Class teachers were obligated to visit homes up to two times during the school year. In every quarter parent-teacher meetings were held. Also, there were days when parents could freely monitor the learning process.

Shattered school houses had to be renovated and repaired in order to re-establish educational system. In addition to the buildings, school surroundings needed trimming. At first, buildings that needed fewer resources were restored. There was lack of construction materials, especially glass. There was also lack of workforce and its low work ethics. Furthermore, furniture and teaching aids were destroyed and scattered everywhere during the war. A lot of problems were solved with the help of the school staff. They took the initiative to collect paper and pens and pencils. In order to solve the shortage of teaching aids, the People's Commissariat of Education introduced a system where necessary school supplies were distributed through commercial network.

A serious problem in Tartu and Tartu county schools was the lack of heating. It was normal that lessons took place in cool classrooms. Little heated or unheated rooms caused the disruption of teaching. Executive committees were unable to organise the forest processing and delivery. The heating was better in schools where the school staff helped to equip school with necessary heating materials.

There was lack of the most basic detergents such as soap, brooms and buckets. Inadequate sanitation caused a variety of infectious diseases that could be fatal. After the war, the

department of education allowed a minimal school lunch, consisting of tea and a slice of bread. More proper lunch was offered in some schools thanks to the parents' committee who had organised foodstuff.

Post-war problems in Tartu and Tartu county were similar to the post-war problems in other Estonian cities and counties. There was shortage in all aspects of life. The decisive factor in solving the problems were the skills of local executive committees and school management. Much depended on the will of the school's teaching staff, in the situation where the ideology was considered more important than the quality of education. The local party organisation also played a part in this – it was engaged in ideological orientation and focused on educational and economic issues.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiiviallikad:

Eesti Riigiarhiivis (ERA)

Eestimaa Kommunistliku (bolševike) Partei Tartumaa Komitee (fond 12)

Eesti NSV Haridusministeerium (fond R-14)

Eesti NSV Riigikontrolli Ministeerium (fond R 941)

Tartu Linna parteiallorganisatsioon (fond 148)

Tartu Linna TSN Täitevkomitee Rahandusosakond (fond T-18)

Tartu Linna parteiallorganisatsioon (fond 148)

Tartu oblasti haridusosakonna juhataja käskkirjad (fond 1528)

Tartu Linnakoolivalitsus (fond 2966)

Vabariigi Presidendi Kantselei (fond 989)

Eesti Ajalooarhiivis (EAA)

Tartu Linna TSN Täitevkomitee haridusosakond (fond T-20)

Tartu Linna Prokuratuur (fond 262)

Tartu Linnakoolivalitsus (fond 2966)

Tartu linna TSN TK Rahandusosakonna aruanded (fond T-18)

Tartu Oblasti TSN TK haridusosakonna juhataja käskkirjad (fond 511)

Kallaste Rajooni TSN Täitevkomitee Haridusosakond (fond T-511)

Johannes Pütsepa isiklik toimik (fond T-168)

Kirjandus:

Arjakas, K. Omade juures vangis. Richard Majaku mälestused vangilaagritest. Randvelt kirjastus 2012.

Heideman, H. Tartu ajalugu. Tallinn, Eesti Raamat 1980.

Ilomets, I. Rohtmets P, Orav M. Treffoonia. Ühe kooli lugu. Tallinn: Aasta Raamat 2011.

Kask, A. jt. Koolikaja. Killukesi kohalikust kultuuriloost. Tartu 2009.

Kiirats, M, Pöld P, Tork J. Tartu Õpetajate seminar 1828-1928. Tartu Õpetajate Seminari Vilistlaskogu. Tartu 1929.

Majak, R. Tee tuli endal leida. Eesti Raamat 1975.

Oja, M. Eesti Vabariik 90. Eesti Vabariik 90. Konverentsi kogumik. Pärnu 2008.

Orav, M. Paul Ariste. Mälestusi. Eesti Kirjanduse Selts, Tartu 2008.

Palamets, H. Lugusid toonasest Tartust. Tartu, Kleio, 2003.

Raudsepp, A. Ajaloo õpetamise korraldus Eesti NSV eesti õppekeele üldhariduskoolides 1944-1985. Dissertationes historiae Universitatis Tartuensis, 10. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005

Sildmäe, I. Nõukogude riigiorganid. Eesti Raamat 1973.

Taagepera, R. Homme nägin ma Eestimaad. Tallinn, 1995.

Tamm, A.-R. 1949. aasta märtsiküüditamine Tartu linnas ja maakonnas. Tartu, 1998

Vahtre, L. Elu-olu viimasel vene ajal, Tallinn 2002.

Vahtre, S. Eesti ajalugu VI. Vabadussõjast taasiseseisvuseni. Tartu 2005.

Varik, V. Tallinna hariduselu 1918-2010, Üldharidus ja hariduskorraldus, Tallinna Haridusamet, Tallinn 2012.

Perioodika:

Väino Sirk. 2004. Haritlaskond osutus visaks vastaseks. Jooni stalinistlikust intelligentsipoliitikast. Tuna1: 51-69.

ENSV Teataja 1940, nr. 66.

1945. Mis puutus silma Tartu koolides kaks päeva enne õppeaasta algust. Postimees 1.09.1945.

1945. Tartu koolid 1945.aastal. Postimees 4.01.1945.

1945. Tartu Haridusosakonna tööst aastavahtetisel. Postimees 10.01.1945.

1945. Tartu noortemaja. Postimees 14.01.1945.1

1945. Tartu linna 2. Lasteaias avati punanurk. Postimees 17.01.1945.

1945. Pala koolielust. Postimees 13.01.1945.1

1945. Jalanõud koolidele. Postimees 10.02.1945.

1945. Evakueeritud eesti lapsed saabusid nõukogude tagalast Tartusse. Postimees 11.02.1945.

1945. Koolide varustamise kord. Postimees 14.02.1945.

1945. ÜLKNÜ KK esindaja Tartus. Postimees 18.02.1945.

1945. Tartu pioneerijuhid olid koos. Postimees 18. 02.1945.

1945. Pedagoogiline kabinet. Postimees 21.02.1945.

1945. Tartu linna haridusalal töötavad naisisikud. Sm. Karotamme kõne I Eesti intelligentsi kongressil. Postimees 13.03.1945.

1945. Pioneeridele ja kooliõpilastele. Postimees 18.03.1945.

1945. Tartumaa õpetajate kevad vaheaja õppeseminar. Postimees 31.03.1945.

Roonurm, Jüri 1945. Kultuurikomisjonide tööst. Postimees 4.04.1945.

Lang, Juhan 1945. Tartu linna TK Haridusosakonna aruanne. Postimees 6.04.1945.

1945. Õpetajate täiendkursused. Postimees 12.07.1945.

1945. Koolide ettevalmistamisele eelseisvaks õppeaastaks. Postimees 19.07.1945.

1945. On viimane aeg Tartu kütteküsimuse lahendamiseks. Postimees 2.08.1945.

1945. Algavaks õppeaastaks koolimajad korda. Postimees 22.08.1945.

1945. Edusammud Tartu koolide töös. Postimees 9.12.1945.

1946. Tartu koolid 1945.aastal. Postimees 4.01.1946.

1946. Õpetajate täiendseminar. Postimees 6.01.1946.

1946. Kommunistlikud noored metsatööl. Postimees 12.03.1946.

1946. Tartu koolid 1945.aastal. Postimees 1.04.1946.

1946. Algavaks õppeaastaks. Postimees 1.09.1946.

1946. Kindlustagem küte eelolevaks talveks. Postimees 23.09.1946.

1947. Tartu Eesti Töölisnoorte keskkool 1946-1947 õppeaastal. Postimees 28.03.1947.

1947. Tartu koolide olukord nõuab parandamist. Postimees 30.03.1947.

1947. Juhend koolide, tehnikumide, õpetajate seminaride ja õpetajate instituutide ning laste asutiste hoonete, inventari ja mööbli remondi ning küttega varustamise 15-päevaku läbiviimiseks 8. juunist kuni 22. Juunini. Postimees 5.06.1947.

1947. Shefid abistavad koole. Postimees 5.06.1947.

1948. Noored löövad kaasa ühiskondlikel töödel. Edasi 20.05.1948.

1948. Koolitöö kõrgemale tasemele. Edasi 17.12.1948.

1948. Õpetaja autoriteet. Edasi 2.06.1948.

1948. Tartu koolide remonttööd arenevad üldiselt hästi. Edasi 9.06.1948.

1949. Koolivara töötajatelt 1. Maiks. Edasi 27.04.1949.

1949. EK(b)P Tartu Linna Komitee V pleenum. Edasi 1.07.1949.

1949. Kommunistlikud noored kolhoosides. Edasi 12.07.1949.

1949. Tõsta järjekindlalt õppetöö taset. Edasi 15.12.1949.

1949. Oleme nõukogude õpetajad. Edasi 15.12.1949.

1950. Tartu Töölisnoorte Keskkool aastavahetusel. Edasi 13.01.1950.

1950. Tartumaa koolid kolmandal õppeveerandil. Edasi 30.03.1950.

1950. Tartumaa õpetajate nõupidamiselt. Edasi 13.01.1950.1

1950. Kindlustada komsomoli avangardne osa koolis. Edasi 3.02.1950.

1950. Kommunistlike noorte ülesanded kevadtööde perioodil. Edasi 15.04.1950.

1950. Tartumaa koolide kolmas õppeveerand. Edasi 30.05.1950.

Internetiallikas:

http://et.wikipedia.org/wiki/Toomas_Alhma

Lisad.

Tartu Haridusosakonnale alluvad Tartu linna koolid

1945/46. õppeaasta

Nr	Kooli nimetus	Aadress	Klassikompl. arv	Õppekeel	Klasside komplektee- rimine
1.	Tartu Linna 1. Keskkool ²²⁸	Tartu, Peeter-Põllu tn. 12	16	eesti	liitklassid
2.	Tartu Linna 2. Keskkool ²²⁹	Tartu, Viljandi tn. 3	19	eesti	liitklassid
3.	Tartu Linna 3. Keskkool ²³⁰	Tartu, Viljandi tn. 3	10	eesti	
4.	Tartu Linna 4. Keskkool ²³¹	Tartu, Lina tn. 2	25	vene	
5.	Tartu Linna 5. Keskkool ²³²	Tartu, Peeter Põllu tn. 12	13	eesti	
6.	Tartu Linna 6. Keskkool ²³³	Tartu, Näituse tn. 20/22	15	eesti	
7.	Tartu Linna 1. Mittetäielik Keskkool ²³⁴	Tartu, Kroonuaia tn.7	7	eesti	
8.	Tartu Linna 2. Mittetäielik Keskkool ²³⁵	Tartu, Kesk tn. 19	9	eesti	

²²⁸ EAA T-20-1-8, Koolide 1946.aasta passid, l 48.

²²⁹ Samas, l 68.

²³⁰ Samas, l 69.

²³¹ Samas, l 71.

²³² Samas, l 72.

²³³ Samas, l 73.

²³⁴ Samas, l 41.

9.	Tartu Linna 3. Mittetäielik Keskool ²³⁶	Tartu, Puiestee tn. 78/80	18	eesti	
10.	Tartu Linna 4. Mittetäielik Keskool ²³⁷	Tartu, Aia tn. 18	7	eesti	
11.	Tartu Linna 5. Mittetäielik Keskool ²³⁸	Tartu, Salme tn. 1a	15	eesti	
12.	Tartu Õpetajate Seminari Mittetäielik Keskool ²³⁹	Tartu, Lai tn. 26/28	7	eesti	
13.	Tartu Linna Kaagvere Lastekodu Mittetäielik Keskool ²⁴⁰	Tartu maakond, Mäksa vald, Vana- Kastre	7	eesti	
14.	Tartu Kergetööstuse Tehnikum ²⁴¹	Tartu, Eha tn. 36	14	eesti	Kaks ühendatud kursust
15.	Tartu Kurtummade Kool ²⁴²	Tartu, Päeva tn.9 (kolmes hoones)	13 kohta	eesti	

²³⁵ Samas, l 47.

²³⁶ Samas, l 49.

²³⁷ Samas, l 52.

²³⁸ EAA T-20-1-8, Koolide 1946.aasta passid, l 54.

²³⁹ Samas, l 43.

²⁴⁰ Samas, l 56.

²⁴¹ Samas, l 86.

²⁴² Samas, l 87.

1946/1947. õppeaasta

Nr	Kooli nimetus	Kooli aadress	Klassikompl. arv	Õppekeel	Klasside komplekteerimine
1.	Tartu Linna 1. Keskkool ²⁴³	Tartu, Peeter-Põllu tn. 12	17	eesti	
2.	Tartu Linna 2. Keskkool ²⁴⁴	Tartu, Viljandi tn.3	21	eesti	liitklassid
3.	Tartu Linna 3. Keskkool ²⁴⁵	Tartu, Viljandi tn.3	13	eesti	liitklassid
4.	Tartu Linna 4. Keskkool ²⁴⁶	Tartu, Lina tn.2	24	vene	
5.	Tartu Linna 5. Keskkool ²⁴⁷	Tartu, Põllu tn.12	13	eesti	
6.	Tartu Linna 6. Keskkool ²⁴⁸	Tartu, Näituse tn. 20/22	20	eesti	
7.	Tartu Linna 5. Keskkooli Mittestatsionaarne Osakond ²⁴⁹	Tartu, Peeter-Põllu tn. 12	7	eesti	
8.	Tartu Linna 2. Tööliskoorte Keskkool ²⁵⁰	Tartu, Lina tn. 2	6	vene	
9.	Tartu Eesti Tööliskoorte Keskkool ²⁵¹	Tartu, Jia tn.48	9	eesti	liitklassid

²⁴³ Samas, I 20.

²⁴⁴ Samas, I 22.

²⁴⁵ Samas, I 26.

²⁴⁶ Samas, I 28.

²⁴⁷ Samas, I 30.

²⁴⁸ Samas, I 32.

²⁴⁹ EAA T-20-1-8, Koolide 1946.aasta passid, I 49.

²⁵⁰ Samas, I 51.

²⁵¹ Samas, I 53.

10.	Tartu Linna 1. Mittetäielik Keskkool ²⁵²	Tartu, Kroonuaia tn.7	7	eesti	
11.	Tartu Linna 2. Mittetäielik Keskkool ²⁵³	Tartu, Kesk tn. 19	10	eesti	
12.	Tartu Linna 3. Mittetäielik Keskkool ²⁵⁴	Tartu, Puiestee tn. 78/80	10	eesti	
13.	Tartu Linna 4. Mittetäielik Keskkool ²⁵⁵	Tartu, Aia tn.48	7	eesti	
14.	Tartu Linna 5. Mittetäielik Keskkool ²⁵⁶	Tartu, Salme tn.1.a	20	eesti	
16.	Tartu Linna 6.Mittetäielik Keskkool ²⁵⁷	Tartu, Puiestee tn. 78/80	10	eesti	
17.	Tartu Linna 8. Mittetäielik Keskkool ²⁵⁸	Tartu, Lina tn.2	10	vene	
18.	Tartu Õpetajate Seminari Harjutuskool ²⁵⁹	Tartu, Lai tn.28	7	eesti	
19.	Tartu Linna Kaagvere Lastekodu Mittetäielik Keskkool ²⁶⁰	Tartu maakond, Mäksi vald, Vana- Kastre	5	eesti	liitklassid
20.	Tartu Kurtummade Kool ²⁶¹	Tartu, Päeva tn.9 (asus neljas hoones)	7	eesti	
21.	Tartu Õpetajate Seminar ²⁶²	Tartu, Lai tn.28	11	eesti	

²⁵² EAA T-20-1-8, Koolide 1946.aasta passid, l 1.

²⁵³ Samas, l 3.

²⁵⁴ Samas, l 6.

²⁵⁵ Samas, l 8.

²⁵⁶ Samas, l 10.

²⁵⁷ Samas, l 12.

²⁵⁸ Samas, l 16.

²⁵⁹ Samas, l 18.

²⁶⁰ Samas, l 14.

²⁶¹ Samas, l 36.

22.	Tartu Industriaaltehnikum ²⁶³	Tartu, Riia tn.99	14	eesti	
23.	Tartu Kergetööstuse Tehnikum ²⁶⁴	Tartu, Eha tn.36	11	eesti	ühendatud kaks kursust
24.	Tartu Arve- ja Plaanindustehnikum ²⁶⁵	Tartu, Salme tn. 1a	11	eesti	

1949/50 . õppeaasta

Jkn.	Kool	Aadress	Klassikompl arv	Õppekeel	Õppimine vahetustes
1.	Tartu Õpetajate Instituudi Harjutuskool ²⁶⁶	Tartu, Lina tn.2	15	eesti	II vahetus
2.	Tartu Linna 6. Keskkool ²⁶⁷	Tartu, Näituse tn. 20/22	17	eesti	I-II vahetuses
3.	Tartu Linna 4. Keskkool ²⁶⁸	Tartu, Riia tn. 111	30	vene	I-II vahetuses
4.	Tartu Linna 3.Keskkool ²⁶⁹	Tartu, Viljandi tn 3	13	eesti	I vahetuses
5.	Tartu Linna 2. Keskkool ²⁷⁰	Tartu, Viljandi tn. 3	17	eesti	I-II vahetuses

²⁶² EAA T-20-1-8, Koolide 1946.aasta passid, l 46.

²⁶³ Samas, l 38.

²⁶⁴ Samas, l 41.

²⁶⁵ Samas, l 44.

²⁶⁶ EAA T-20-1-26, Allasutuste 1949/1950 õppeaasta passid, l 81.

²⁶⁷ Samas, l 89.

²⁶⁸ Samas, l 95.

²⁶⁹ Samas, l 107.

²⁷⁰ Samas, l 101.

6.	Tartu Linna 1. Keskkool ²⁷¹	Tartu, Pioneeri tn.12	21	eesti	I-II vahetuses
7.	Tartu Tööliskoorte 2. Õhtukeskkool ²⁷²	Tartu, Riia tn. 111	14	vene	III vahetuses
8.	Tartu Linna 5. Mittetäielik Keskkool ²⁷³	Tartu, Lina tn.2	16	eesti	I vahetuses
9.	Tartu Linna 4. Mittetäielik Keskkool ²⁷⁴	Tartu, Aia tn.48	16	eesti	I-II vahetuses
10.	Tartu Linna 2. Mittetäielik Keskkool ²⁷⁵	Tartu, Kesk tn. 19	12	eesti	I-II vahetuses
11.	Tartu Linna 9. Seitsmeklassiline Kool ²⁷⁶	Tartu, Pioneeri tn. 12	10	vene	II vahetuses
12.	Tartu Linna 8. Seitsmeklassiline Kool ²⁷⁷	Tartu, V. Kingisepa tn. 31	15	vene	I-II vahetuses
13.	Tartu Linna 3. Seitsmeaastane Kool ²⁷⁸	Tartu, Pioneeride tn. 78/80	21	eesti	I-II vahetust
14.	Tartu linna 1.	Tartu, Kroonuaia	10 + 4	eesti	I-II

²⁷¹ Samas, l 116.

²⁷² Samas, l 154.

²⁷³ EAA T-20-1-26, Allasutuste 1949/1950 õppeaasta passid, l 130.

²⁷⁴ Samas, l 134.

²⁷⁵ Samas, l 145.

²⁷⁶ Samas, l 112.

²⁷⁷ Samas, l 122.

²⁷⁸ Samas, l 139.

	Seitsmeaastane Kool ²⁷⁹ (koos abikooliga)	tn. 7			vahetuses
15.	Tartu Linna Kaagvere Lastekodu Seitsmeaastane Kool ²⁸⁰	Tartumaa, Mäksa vald, Vana-Kastre	7	eesti	I-II vahetuses

1950/51. õppeaasta

Jkn..	Kooli nimetus	Aadress	Klassikomplektide arv	Õppekeel	Õppimine vahetustes
1.	Tartu Linna 1. Keskkool ²⁸¹	Tartu, Pioneeride tn.12	18	eesti	I-II vahetuses
2.	Tartu Linna 2. Keskkool ²⁸²	Tartu, Viljandi tn. 3	11	eesti	I-II vahetuses
3.	Tartu Linna 3. Keskkool ²⁸³	Tartu, Viljandi tn 3	12	eesti	II vahetuses
4.	Tartu Linna 4. Keskkool ²⁸⁴	Tartu, Riia tn. 111	30	vene	I-II vahetuses
5.	Tartu Linna 6. Keskkool ²⁸⁵	Tartu, Näituse 20/22	17	eesti	I-II vahetuses
6.	Tartu Linna 1. Tööliskoorte Keskkool ²⁸⁶	Tartu, Pioneeride tn.12	14	eesti	III vahetuses

²⁷⁹ Samas, I 149.

²⁸⁰ Samas, I 126.

²⁸¹ EAA T-20-1-32, Kooli passid 1950/1951, I 1.

²⁸² Samas, I 7.

²⁸³ Samas, I 13.

²⁸⁴ Samas, I 17.

²⁸⁵ Samas, I 23.

7.	Tartu Linna 5. Töölisnoorte Keskkooli mittestats. Osakond ²⁸⁷	Tartu, Pioneeride tn.12	5	eesti	III vahetuses
8.	Tartu Linna 2. Mittetäielik Keskkoool ²⁸⁸	Tartu, Kesk tn.19	11	eesti	I-II vahetus
9.	Tartu Linna 5. Mittetäielik Keskkoool ²⁸⁹	Tartu, Lina tn. 2	15	eesti	I vahetuses
10.	Tartu Linna 2. Töölisnoorte Õhtukool ²⁹⁰	Tartu, Riia tn.111	12	vene	III vahetuses
11.	Tartu linna 1. Seitsmeaastane Kool (koos abikooliga) ²⁹¹	Tartu, Komsomoli tn. 7	8 + 4	eesti	I-II vahetuses
12.	Tartu Linna 3. Seitsmeaastane Kool ²⁹²	Tartu, Puiestee tn. 78/80	23	eesti	I-II vahetuses
13.	Tartu Linna 4. Seitsmeaastane Kool ²⁹³	Tartu, Aia tn. 48	17	eesti	I-II vahetuses
14.	Tartu Linna 8. Seitsmeklassiline Kool ²⁹⁴	Tartu, V. Kingisepa tn. 31	15	vene	I-II vahetuses

²⁸⁶ Samas, l 29.

²⁸⁷ Samas, l 33.

²⁸⁸ Samas, l 47.

²⁸⁹ Samas, l 59.

²⁹⁰ Samas, l 37.

²⁹¹ Samas, l 42.

²⁹² Samas, l 51.

²⁹³ EAA T-20-1-32, Kooli passid 1950/1951, l 55.

15.	Tartu Linna 9. Seitsmeklassiline Kool ²⁹⁵	Tartu, Pioneeri tn. 12	10	vene	II vahetuses
16.	Tartu Linna Kaagvere Lastekodu Seitsmeaastane Kool ²⁹⁶	Tartumaa, Mäksa vald, Vana-Kastre	7	eesti	II vahetuses
17.	Tartu Õpetajate Instituudi Harjutuskool ²⁹⁷	Tartu, Lina tn.2	16	eesti	II vahetuses

1952/53. õppeaasta

Nr	Kooli nimetus	Aadress	Klassikomplektide arv	õppekeel	Õppimine vahetustes
1.	Tartu Linna 1. Keskkool ²⁹⁸	Tartu, Pioneeri tn. 12	21	eesti	I-II vahetuses
2.	Tartu Linna 2. Keskkool ²⁹⁹	Tartu, Viljandi tn. 3	20	eesti	I-II vahetuses
3.	Tartu Linna 3. Keskkool ³⁰⁰	Tartu, Viljandi tn. 3	13	eesti	I vahetuses
4.	Tartu Linna 4. Keskkool ³⁰¹	Tartu, Riia tn. 111	31	vene	I-II vahetuses
5.	Tartu Linna 6.	Tartu, Näituse tn.	18	eesti	I-II

²⁹⁴ Samas, l 63.

²⁹⁵ Samas, l 67.

²⁹⁶ Samas, l 71.

²⁹⁷ Samas, l 78.

²⁹⁸ EAA T-20-1-91, 1952/1953 õppeaasta koolide passid, l 1.

²⁹⁹ Samas, l 8.

³⁰⁰ Samas, l 16.

³⁰¹ Samas, l 19.

	Keskkool ³⁰²	20/22			vahetuses
6.	Tartu Linna 2. Õhtukool ³⁰³	Tartu, Riia tn.111	13	vene	III vahetuses
7.	Tartu Linna 1. Seitsmeaastane Kool ³⁰⁴	Tartu, Komsomoli tn. 7	13	eesti	I-II vahetuses
8.	Tartu Linna 2. Mittetäielik Keskkool ³⁰⁵	Tartu, Kesk tn.19	10	eesti	I-II vahetuses
9.	Tartu Linna 5. Mittetäielik Keskkool	Tartu, Lina tn.2	15	eesti	I vahetuses
10.	Tartu Linna 3. Seitsmeaastane Kool ³⁰⁶	Tartu, Puiestee tn. 78/80	24	eesti	I-II vahetuses
11.	Tartu Linna 4. Seitsmeaastane Kool ³⁰⁷	Tartu, Aia tn.48	15	eesti	I-II vahetuses
12.	Tartu Linna 8. Seitsmeklassiline Kool ³⁰⁸	Tartu, V. Kingisepa tn. 31	15	vene	I-II vahetuses
13.	Tartu Linna 9. Seitsmeklassiline Kool ³⁰⁹	Tartu, Pioneeri tn. 12	10	vene	II vahetuses
14.	Tartu Linna Kaagvere	Tartumaa, Mäksa	8	eesti	I-II

³⁰² Samas, l 24.

³⁰³ EAA T-20-1-91, 1952/1953 õppeaasta koolide passid, l 29.

³⁰⁴ Samas, l 34.

³⁰⁵ Samas, l 36.

³⁰⁶ Samas, l 43.

³⁰⁷ Samas, l 52.

³⁰⁸ Samas, l 56.

³⁰⁹ Samas, l 60.

	Lastekodu Seitsmeaastane Kool ³¹⁰	vald, Vana-Kastre			vahetuses
15.	Tartu Õpetajate Instituudi Harjutuskool ³¹¹	Tartu, Lina tn.2	16	eesti	II vahetuses

³¹⁰ Samas, l 64.

³¹¹ Samas, l 68.